

M. Lezsák Gabriella – Székely Zsolt

„KEDVES KOMÁM!” LÁSZLÓ GYULA ÉS SZÉKELY ZOLTÁN LEVELEZÉSE

Székely Zoltán halálának 20. és László Gyula születésének 110. évfordulójára

A két régész, László Gyula és Székely Zoltán barátságát családi hagyatékaikban fennmaradt leveleik is tanúsítják.¹ Mindketten székely szülőktől, Erdélyben születtek, életpályájuk alakulását azonban a magyarság 20. századi tragikus történelme formálta különbözőképpen: Székely Zoltán az 1945-ös ismételt román impériumváltás után is szülőföldjén maradt és a Székely Nemzeti Múzeum (a továbbiakban: SZNM) igazgatójaként vitte tovább a székely-magyar tudományosság ügyét, míg László Gyula 1949-től a Csonka-házában futott be karriert és lett a „nemzet régésze”. Székely Zoltán emlékirataiban az alábbiakban foglalta össze a 2. világháború sodrában, 1944 őszén Kolozsvárott – különböző eszközökkel, de egy közös cél érdekében – megfogalmazott életfelfogásukat: „László Gyulával, akinek a lakásában laktam, vitatkoztunk, ő azt állította, hogy – a magyarság történetével foglalkozván – a nemzet számára neki életben kell maradnia. Én pedig azon a nézeten voltam, hogy nekem nincs mit keresnem Magyarországon, nekem Erdélyben kell maradnom.”² 1949-től László Gyula Budapesten folytatta tovább pályáját, államhatár ékelődött közéjük, barátságuk mégis egy életen át megmaradt: sorsfordító döntésekben és tudományos kérdésekben egyaránt segítették egymást. László Gyula családi hagyatékát a régészprofesszor egykori budapesti lakásában fia, László Zoltán gondozza. Édesapja leveleit a szintén régész Székely Zsolt őrzi sepsiszentgyörgyi otthonában, a családi hagyatéknál többi értékes anyaggal együtt. A László-hagyatékban nyolc levél maradt fenn Székely Zoltántól, a Székely-hagyatékban pedig öt levél található László Gyulától – utóbbiak a László Gyula halálának 20. évfordulójára megjelent emlékkötetben is közlésre kerültek. A levelezésből nemcsak a két tudós személyes kapcsolata bontakozik ki, de képet kapunk az őket aktuálisan foglalkoztató tudományos kérdések-

ről, nemzeti és egyéni sorskérdésekről, hitvallásukról, megélt magyarságukról is.

A két régész életpályája dióhéjban László Gyula (1910–1998)

László Gyula 1910-ben székely szülők gyermekeként, az erdélyi szászöldi Kőhalomban (ma Rupea, Brassó megye) látta meg a napvilágot.³ A László családnak többször kellett menekültként elhagynia az országrészt, a trianoni békediktátum után pedig véglegesen Budapesten telepedtek le. A Képzőművészeti Főiskola elvégzése (1933), majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem (PPTE; ma Eötvös Loránd Tudományegyetem, a továbbiakban: ELTE) bölcsészdoktori oklevélének megszerzése (1935) után László Gyula a Magyar Történelmi Múzeum (MTM, ez 1922–1949-ben a mai Magyar Nemzeti Múzeumhoz – MNM – képest az Iparművészeti és a Néprajzi Múzeumot is egybefogta) segédőre lett (1937), itt érte 1940 őszén – Észak-Erdély visszatérte után – a felkérés az újonnan létrehozott kolozsvári Erdélyi Tudományos Intézet (a továbbiakban: ETI) ún. intézeti tanári állásának betöltésére. Egyben az ETI Régészeti Szakosztályának vezetésével is megbízták.⁴ Kinevezését segítette, hogy felettesei, tudóstársai nem csupán szakmai képességeiről, hanem emberi erényeiről is elismerően nyilatkoztak: „László Gyula mint ember és tudós a korabeli munkatársak sorából messze kimagaslik (...) öntudatos, komoly, korrekt munkása a szakjának, aki nem hangoskodással és könyökléssel, nem hajladozással, hanem komoly munkával, folytonos tanulással iparkodott előre jutni.”⁵ A fiatal tudós nagy ambíciókkal utazott Erdélybe, ahol nézeteire az 1940-es évek elején csúcspontra jutott magyar népi mozgalom (1. ábra) mellett döntően hatott a kolozsvári tudományos

¹ Ezúton is köszönjük a László Gyula családi hagyatékát gondozó László Zoltánnak, hogy a László Gyulának címzett Székely Zoltán-leveleket rendelkezésünkre bocsátotta.

² SZÉKELY Zoltán 1993.

³ László Gyula részletes életrajzát lásd BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke 2001.

⁴ TAMÁS Lajos 1941, 413; MIKECS László 1944, 14–16; VITA

Sándor 2015, 469. A kinevezési dokumentum Hóman Bálint aláírásával, 1940. október 19-én kelt. A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található. Ezúton is köszönjük László Zoltánnak, hogy a Székely-leveleken kívül a családi hagyatéknak vonatkozó iratanyagát is hasznosíthattuk munkánk során.

⁵ Roska Márton és Viski Károly egyetemi tanárok jellemzése. (SZTE Lvt., FJTE BNYTK, 9. doboz, 218/1940 – 41.132. sz.)

közeg: Pósta Béla⁶ régészeti iskolájának szellemisége, a néprajzos kollégákkal való szoros baráti viszony, a Szegedről visszatért kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem (a továbbiakban: FJTE) és az ETI inspiráló légköre. László Gyula 1941 júliusában nyerte el az egyetem magántanári kinevezését. Ettől kezdve a leghangúlyosabban a honfoglalás korával foglalkozott, hiszen a két évtizedes román tudománypolitika érvényesülése miatt ebben volt a legnagyobb lemaradás. Az ETI ásatási munkálataiba külsőként, megbízásos szerződéssel Ferenczi Sándor régész⁷ mellett Székely Zoltán régész, gimnáziumi tanár, az SZNM múzeumőre és későbbi igazgatója is bekapcsolódott,⁸ akivel ezekben az években mélyült el a barátsága. Tudományos tevékenysége elismeréseképp László Gyula 1944 nyarán a honfoglalás tárgykörében egyetemi katedrát kapott az FJTE-n, amelyet azonban a front közeledése, majd az újabb román impériumváltás miatt nem foglalhatott el. A 2. világháború befejezése után az FJTE kolozsvári ingó és ingatlan vagyonát a Nagyszebenből visszatérő román egyetem vette át, a mellé újonnan létrehozott magyar tannyelvű Bolyai Egyetem régészeti tanszékét viszont László Gyula vezette 1949-ig (2. ábra), amikor meghívást kapott a budapesti egyetemre, a Népvándorlás és az első magyar századok régészete tanszék élére. A Bolyai Egyetem tanári tisztségét sem szándékozott feladni,⁹ de 1949-ben a román állam megtiltotta az idegen állampolgárságú tanárok alkalmazását a román felsőoktatásban.¹⁰ Budapesten sem várt rá jobb sors. Az 1945 utáni politikai történések megakadályozták, hogy a neki ígért egyetemi katedrát és MTM-főigazgatói posztot elfoglalhassa.¹¹ László Gyula 1949 nyarán visszatérve Budapestre, néhány hónapon át megbízásos munkából tartotta el családját, míg az év végén beosztott régészeti előadóként a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjához került.¹²

Óraadóként 1950-től alkalmazták a budapesti egyetemen. 1952-ben az MNM újonnan alakult Középkori Osztályának vezetője lett, 1957-től pedig nyugállományba vonulásáig a budapesti ELTE régészeti tanszékén egyetemi tanári, majd tanszékvezető egyetemi tanári tisztséget töltött be.¹³ Jól jellemzi a kort és László Gyula megkerülhetetlen szaktekinvényt Fülep Ferenc,¹⁴ a Budapesti Történeti Múzeum igazgatóhelyettese 1953-ban írt jelentése, amelyben leszögezte, hogy bár nem tartja László Gyulát „*marxista szempontból megbízhatónak (...) jelenleg nincs más, akivel az egyetemi oktatást mostani nem megfelelő helyzetéből ki tudná mozdítani.*”¹⁵ László Gyula annak ellenére, hogy soha nem lett kiszolgálója a kommunista rezsimnek, tehetsége és kiemelkedő szakmai tudása révén mégis meg tudott maradni a tudományban, ahol hamarosan a legmagasabb szintre jutott: nemcsak az egyetemi hallgatókkal szerettette meg a régészetet (3. ábra), hanem népszerűsítő előadásai, könyvei révén az egész magyarsággal. 1998-ban az SZNM és a Barabás Miklós Emlékbizottság sepsiszentgyörgyi kiállításának megnyitójára igyekezve, Erdély kapujában, Nagyváradon hunyt el.

Székely Zoltán (1912–2000)

Székely Zoltán 1912-ben született, az egykori Belső-Szolnok, majd Szolnok-Doboka vármegyei Désen (ma Dej, Kolozs megye). A sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégiumban érettségizett 1930-ban, ahol az SZNM történetének legjelentősebb szakemberei és vezetői közé tartozó László Ferenc¹⁶ és Csutak Vilmos¹⁷ is tanította.¹⁸ Egyetemi tanulmányait a kolozsvári – már román, 1919-ben I. Ferdinánd királyról átnevezett – tudományegyetemen (URFI) végezte, 1936-ban diplomázott latin-görög és történelem szakon. 1938-ban – mint

⁶ Pósta Béla (Kecskemét, 1862 – Kolozsvár, 1919) régész, 1899-től a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeum (az Erdélyi Múzeum-Egyesület által a kolozsvári egyetem használatába adott múzeumi gyűjteménycsoport szervezete, a továbbiakban: ENM) Érem- és Régiségtárának és az FJTE régészeti tanszékének vezetője, 1897–1898-ban Gróf Zichy Jenő harmadik ázsiai expedíciójának résztvevője. Interdiszciplináris módszerével nemzetközi hírű régészeti iskolát teremtett. (MMACS 2002, 717.)

⁷ Ferenczi Sándor (Zalatna, 1894 – Szovjetunió, 1945) magyar régész, Pósta Béla tanítványa. Harctéri szolgálata után a románok által átvett kolozsvári egyetemen (akkori nevén I. Ferdinánd Király Tudományegyetem, a továbbiakban: URFI) szerzett történelem-latin szakos tanári képesítést (1920), az egyetem ókortudományi intézetének gyakornoka, később tanársegédje, 1937-ben doktorált, 1941-től az ismét ENM néven újrászervezett kolozsvári gyűjteménycsoport múzeumőre, majd a kolozsvári egyetemi könyvtárban könyvtáros. 1943-ban bevonulva, hadifogságban halt meg. (MMACS 2002, 269.)

⁸ ETIJ 1942, 3; SÁRÁNDI Tamás 2015, 480; ETIJ 1943, 2.

⁹ Tervei szerint a két város között ingázva, a tavasi félévet töltötte volna a Bolyai Egyetemen, ahová egyik lehetséges helyettesének Székely Zoltánt nevezte meg. Lásd erről LGYCSH, *Pro memoria 1949*; idézi BENKŐ Elek 2012, 73–74; M. LEZSÁK Gabriella 2017, 181.

¹⁰ LÁZOK János – VINCZE Gábor 1998, 43; BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke 2001, 88.

¹¹ BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke 2001, 88; BENKŐ Elek 2012, 74; M. LEZSÁK Gabriella 2017, 181.

¹² MESTERHÁZY Károly 1993, 281–282; BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke 2001, 89–98; BENKŐ Elek 2012, 74.

¹³ MMACS 2002, 550.

¹⁴ Fülep Ferenc (Szerencs, 1919 – Páty, 1986) klasszika-archeológus, muzeológus, régész, a történelemtudományok doktora. 1951-ben a Budapesti Történeti Múzeum főigazgató-helyettesévé nevezték ki, majd 1956-tól haláláig az MNM főigazgatója. (MMACS 2002, 293.)

¹⁵ LGYCSH, *Fülep Ferenc véleményezése, 1953.*

¹⁶ László Ferenc (Sepsiszentgyörgy, 1873 – Kolozsvár, 1925),

ösztöndíjas – a budapesti PPTÉ-n régészetet hallgatott. Budapesti tartózkodása alatt kötött barátságot többek között László Gyulával is.¹⁹ Budapesten részt vett Szilágyi János²⁰ aquincumi ásátásain, ahogy később, 1943-ban is a fiatal budapesti kutatókkal kapcsolódott be a porolissumi rendszeres feltárásokba. Tanári pályafutását Zilahon, a Református Wesselényi Kollégiumban kezdte, 1936-ban. Csutak Vilmos váratlan halála után, 1937-ban meghívták tanítani a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium megüresedett latin katedrájára. Ugyanattól az évtől az SZNM múzeumőre, 1945 és 1947 között Szabédi Lászlóval²¹ igazgató-őrei, 1949-től több mint négy évtizedig, az 1990-es nyugdíjazásáig igazgatója volt (4. ábra).²² Elődei múzeumépítési, -fenntartási elveit vitte tovább, amelyeket a korszak sajátos politikai, nemzeti viszonyai között is érvényesíteni tudott.²³

Tudományos munkásságában is maradandót alkotott. 1942. június végén és július elején a komolói²⁴ erődítményben végzett ásátásokat, eredményei szolgáltatották doktori disszertációjának témáját is, amelyet 1943-ban védett meg a kolozsvári egyetemen. Értekezését Roska Márton²⁵ és Ivánka Endre²⁶ tanárok bírálták el:²⁷ „Székely Zoltán, ki született 1912. november 18-án Désen, mint az 1916 márciusában az orosz fronton hősi halált halt vitéz

Székely Gyula és Bíró Margit fia, református vallású, elemi és középiskolai tanulmányait Sepsiszentgyörgyön, egyetemi tanulmányait a kolozsvári román egyetemen végezte el, itt a latin és görög nyelv- és irodalomból, valamint az ókori történelemből jeles fokozatú tanári oklevelet nyert, s aki 1936. szeptember 1-jétől 1937. szeptember 1-jéig a Zilahi Wesselényi-Kollégiumnak volt, 1937. szeptember 1-jétől a Székely Mikó-Kollégium tanára, s ugyanekkor a Székely Nemzeti Múzeum őre, a régészetből mint főtárgyból, s az ókori történelemből és művészettörténelemből mint melléktárgyból doktori szigorlatot óhajt tenni. Doktori értekezésének címe: A komolói erődített római tábor. A román egyetemen állandóan hallgatott régészetet, s ezenkívül 1937 nyarán s 1938 telén Alföldi András²⁸ és Tompa Ferenc²⁹ mellett dolgozott a Pázmány-Egyetem régiségtan intézetében, 1938 nyarán részt vett a most említett professzorok társaságában egy nagyobb bulgáriai régészeti tanulmányúton. Mint az Sz. N. Múzeum őre, benne élt a múzeumban, s nemcsak belső munkálataiban vett részt, hanem a külsőkben is, amíg a román hadbírórság ettől el nem tiltotta.³⁰ Kérésének mellékletei rendben vannak. Formailag tehát nincs akadálya a szigorlatnak. Értekezésében egy kényes szakszerűséggel keresztülvitt ásátás eredményeképpen oldja

erődi ásátásai révén nemzetközi híru magyar régész, a kolozsvári Pósta-iskoláival hasonló színvonalú régészeti műhely megteremtője. Néprajzkutató, meteorológus. Szülővárosában a Székely Mikó Kollégium természetrajz szakos tanára (1897–1925), ide alma matere hívására jött haza, az FJTE botanikai tanszékének várományosaként. 1901-től az SZNM múzeumőre, 1916-tól igazgató-őre. (MMACS 2002, 546–548.)

¹⁷ Csutak Vilmos (Zágon, 1878 – Sepsiszentgyörgy, 1936) történész, közgyűjtemény- és tudományszervező. 1903-tól a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium tanára, 1916-tól igazgatója. 1908-tól az SZNM őre, 1916-tól igazgató-őre, majd 1923-tól igazgatója. Levéltári kutatásokat Bécsben, Budapesten, Erdélyben végzett, a Székelyföldön régészeti kutatásokat is. A két világháború közötti Székelyföld-kutató programjai a második magyar komplex regionális kutatóprogram. Ugyanekkor számos vonatkozásban az erdélyi magyar kulturális autonómia informális vezetője. (MMACS 2002, 171–173.)

¹⁸ KICSÍ Sándor 2012, 39.

¹⁹ SZÉKELY Zoltán, 1993; LÁSZLÓ Attila 2012–2013, 117.

²⁰ Szilágyi János (Debrecen, 1907 – Budapest, 1988) régész, a történettudományok kandidátusa, 1947–1971 között az Aquincumi Múzeum igazgatója. Fő kutatási területe Pannónia római kori története és régészete, ezen belül a római hadtörténet. A római kori bélyeges téglák kutatásával nemzetközi hírnévre tett szert. (MMACS 2002, 852–853.)

²¹ Szabédi László (Sáromerke, 1907 – Kolozsvár, 1959) erdélyi magyar költő, újságíró, műfordító. 1945–1947 között az SZNM igazgató-őre, 1947-től a Bolyai Egyetem tanára, 1952–1956 között a magyar irodalomtörténeti tanszék vezetője. A Bolyai Egyetem beolvasztása elleni tiltakozásként 1959-ben öngyilkos lett. (MMACS 2002, 811–812.)

²² MMACS 2002, 834–836.

²³ BOÉR Hunor 2012, 32.

²⁴ Komolói ma Réty (Reci, Kovászna megye) településrésze, az itteni erődítmény évtizedeken át az SZNM régészeti kutatásának tárgya volt.

²⁵ Roska Márton (Magyarköblös, 1880 – Budapest, 1961) régész, Pósta Béla tanítványa. 1940–1945 között a kolozsvári tudományegyetem ősrégészeti tanszékének vezetője, az ENM Érem- és Régiségtárának igazgatója. Fő kutatási területe az őskor volt, Erdélyben több ilyen tárgyú ásátást végzett. (MMACS 2002, 752.)

²⁶ Ivánka Endre (Budapest, 1902 – Bécs, 1974) klasszika-filológus, bizantinológus, filozófiatörténész. 1940-től a Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban: MTA) levelező tagja volt. 1940-től a kolozsvári FJTE-n a klasszika-filológia és az ókori történelem nyilvános rendkívüli, 1941-től rendes tanára volt. A Kolozsvárra bevonuló román csapatok elől 1944 szeptemberében családjával együtt nyugatra menekült. (MÉL, III, 333.)

²⁷ SZTE Lvt., FJTE BNYTK, 1940–45, 23. doboz, 617, 657/1942–43.

²⁸ Alföldi András (Pomáz, 1895 – Princeton, 1981) régészprofesszor, ókortörténész. 1923 és 1932 között a debreceni egyetem ókori történeti katedráján, 1932-től 1947-ig pedig a budapesti PPTÉ Érem- és Régiségtani Intézetének vezetőjeként adott elő régészetet. 1947-ben nyugatra emigrált. (MMACS 2002, 8–9.)

²⁹ Tompa Ferenc (Budapest, 1893 – Budapest, 1945) régész, a PPTÉ első ősrégész-tanára, 1935-től az MTA levelező tagja. Budapest ostroma alatt, egy aknaszilánk okozta sebesülésben halt meg. (MMACS 2002, 892–894.)

³⁰ A romániai királyi diktatúra idején (1938–1940) az SZNM kutatási tevékenysége is ellehetetlenült. Székely Zoltán azért került hadbírórság elé, mert őskori cserpeket szedett össze egy szántából. (HEREPEI János 2004, 71.)

meg mindazokat a kérdéseket, amelyek a komollói táborhoz hadászati és régészeti szempontból főződnék, s ezzel elsőnek mutat példát, hogy így is lehet doktori disszertációt kihozni. A szakirodalom mindenestre nyereségképpen könyveli el ezt az értekezést. Cum laude fokozattal elfogadásra ajánlom. Mindezek alapján kérem őt a doktori szigorlatra bocsájtani.” A szigorlatot az utolsó avatásig hátralévő idő rövidsége miatt 1943. június 22-ére tűzték ki, ahol Roska Márton, Ivánka Endre és Felvinczi Takács Zoltán³¹ vizsgáztatták.³² Disszertációjában a kutatott térségre vonatkozóan Székely Zoltán cáfolta Constantin Daicovicu³³ – a dáko-román népességfolytonosságra vonatkozó – elméletét,³⁴ amely miatt, Daicovicu közbenjárására, a későbbiek folyamán a kommunista román állam 1970-ig nem ismerte el doktorátusát.³⁵ Régészeti munkássága elsősorban az erdélyi településeknek az őskortól a középkorig terjedő időszakára irányult (5. ábra), 1950–1956 között elsőként mutatta ki a Körös-kultúra jelenlétét Romániában, állított fel relatív kronológiát a neolitikumról, és tárt fel gót települést.³⁶ Kolozsvárott a *Korunk* 1973-as évkönyvében publikált *Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben* című régészeti beszámolóját a megjelenés utáni napokban beolvasták a Szabad Európa Rádióban, ezért tiltólistára került, és ilyen tárgyú anyagot az 1989-es rendszerváltásig nem közölhetett. A zabolai³⁷ és petőfalvi³⁸ kutatási eredményeit csak a rendszerváltás után tudta közzétenni, romániai és magyarországi tudományos periodikákban.

Székely Zoltán kiadatlan emlékiratában³⁹ többször is említi László Gyulát, akivel a munkakapcsolaton kívül barátságot is ápolt. Amikor Székely Zoltán

1944 szeptemberében katonai behívót kapott monori állomáshelyére, útközben Kolozsváron szállt meg, László Gyula lakásában. Az emlékirat vonatkozó részében a beszélgetések során egyéni sorskérdések is szóba kerültek:

„Erdélyt nem akartam elhagyni, mert féltem, hogy ha életben maradok, nem tudok visszajönni. Árvay József⁴⁰ a [kolozsvári egyetemi] Magyar Nyelvészeti Intézetben Mikecs Lászlóval⁴¹ együtt maradt s a többi barátaival. Elszorult szívvel néztem őket, hogy milyen vígan énekelnek, nem lévén katonák, hogy vége számukra a háborúnak. Láttam volt osztálytársamat, Dr. Albu Zoltánt, mint ment ki a [Kolozsvári határ] Békásba, hogy gyümölcsöt hozzon be. A[z ENM] Múzeumban maradt Pálffy Antal⁴², fiatal régész is, biztosnak vélvén a helyzetet. Ezeket azért említem, mert az oroszok ezeket mind elvitték – köztük Csutak Árpádot, Csutak Vilmos fiát is, aki az édesanyjával Szentgyörgyről Kolozsvárra jött – csak Árvay jött vissza a fogságból, a többi ott pusztult. A kolozsvári románok az oroszoknak azt adták be, hogy ezek a fiatalok mind partizánok. László Gyulával, akinek a lakásában laktam, vitatkoztunk, ő azt állította, hogy – a magyarság történetével foglalkozván – a nemzet számára neki életben kell maradnia. Én pedig azon a nézetem voltam, hogy nekem nincs mit keresnem Magyarországon, nekem Erdélyben kell maradnom. A dolog úgy oldódott meg, hogy az oroszok repülőgépről már a várost lőtték. László Gyula megtudta, hogy a Mezőgazdasági Akadémia személyzetét egy utolsó autóbusz viszi ki Budapestre. Megkért, hogy kísérjem el, az orosz gépek állandó tüze között jutottunk el a Monostorra, ahol

³¹ Felvinczi Takács Zoltán (Nagysomkút, 1880 – Budapest, 1964) művészettörténész. A Hopp Ferenc-féle keleti gyűjteményből ő hozta létre Budapesten a Kelet-Ázsiai Múzeumot, melynek igazgatója is volt. 1940-ben az egyetemes művészettörténet tanárává nevezték ki a kolozsvári egyetemen. A kolozsvári Bolyai Egyetemről 1947-ben kiutasították, visszatért a szegedi egyetem bölcsészkarára, ahol 1939–1940-ben, majd 1947–1950 között volt alkalmazásban. (MMACS 2002, 264–265.)

³² SZTE Lvt., FJTE BNYTK, 1940–45, 23. doboz, 617, 657/1942–43.

³³ Constantin Daicovicu (Kavarán, 1898 – Kolozsvár, 1973) román történész, régész, egyetemi tanár, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem rektora, a Román Akadémia rendes tagja, 1945–1973 között az Erdélyi Történelmi Múzeum igazgatója. (EIR 1978, 117–118.)

³⁴ A disszertációt az ETI adta ki, lásd SZÉKELY Zoltán 1943.

³⁵ C. Daicovicu a doktori disszertációja miatt több évtizeden keresztül támogatta Székelyt. (LÁSZLÓ Attila 2013, 118.) Az érem másik oldala: a második bécsi döntés előtt nemcsak támogatta szakmailag, de pl. a román hadbírósnál ő mentette ki levelével (vö. 30. jegyzet).

³⁶ BOÉR Hunor 2012, 22.

³⁷ SZÉKELY Zoltán 1994, 277–305.

³⁸ SZÉKELY Zoltán 2001, 197–220.

³⁹ SZÉKELY Zoltán 1993. A kéziratot Székely Zoltán családi hagyatékában Székely Zsolt őrzi.

⁴⁰ Árvay József (Brassó, 1916 – Sepsiszentgyörgy, 1975) magyar nyelvész, helytörténész. 1945-től Sepsiszentgyörgyön múzeumi igazgató-őr, 1947-től középiskolai tanár, 1953-tól a sepsiszentgyörgyi állami levéltár igazgatója. (MMACS 2002, 25–26.)

⁴¹ Mikecs László (Bihardiószeg, 1917 – Táganrog, 1944) tanár, történetkutató. Az Eötvös Kollégium tagjaként a budapesti egyetemen szerezte magyar-német szakos tanári oklevelét. Egyetemi tanulmányai alatt rendszeresen hallgatott néprajzi előadásokat. Megtanult románul, és részt vett Dimitrie Gusti (Jászvásár, 1880 – Bukarest, 1955) professzor követőinek szociológiai táborozásán. 1942–1944-ben a kolozsvári tanárképző intézet gyakorló gimnáziumában tanított. Rövid pályafutása alatt jelentős tanulmányokat tett közzé a Kárpátokon kívül lakó magyarok jelenéről és múltjáról. Hadifogságban halt meg, 1944. december 4-én.

⁴² Pálffy Antal (? – 1945, Szovjetunió) Roska Márton mellett volt gyakornok az FJTE Régészeti Intézetében és az ENM Érem- és Régiségtárában. Pályáját a 2. világháború törte derékba: 1944. október 14-én egy szovjet járőr az intézet több alkalmazottjával együtt munkaszolgálatra vitte a Szovjetunióba, ahonnan nem tért haza.

már indulóban volt a tömött busz. László igazolta magát, s helyet szorítottak neki. Én visszatértem a lakására, s magammal vittem Dr. Muzsnay Béla volt szobatársamat, marosvásárhelyi aljegyzőt, s még két napig együtt laktunk a László Gyula lakásában. Közben megtudtam, hogy a honvédség kivonul s feladja a várost. Az utolsó katonavonattal én is elhagytam a várost, s mentem állomáshelyemre, Monorra.⁴³

László Gyula családi hagyatékában található Székely-levelek

László Gyula családi hagyatékában nyolc levél őrződött meg Székely Zoltántól. A levelek többsége – öt levél – barátságuk kezdetén íródott, az 1940-es évek első felében, abban az időben, amikor Székely Zoltán a helyét kereste a tudományos világban, és László Gyula segítette, egyengette pályáját. A többi levél már mint a múzeum igazgató-őre, 1949-től igazgatója küldte régészársának: az egyik levél 1947-ben László Gyula kolozsvári egyetemi tanári éve alatt íródott, míg kettő (1958, 1975) már Budapestre címezve.

A második bécsi döntés utáni „Kis magyar világ” időszakából öt levelet ismerünk. A levelek fontos információkat tartalmaznak az SZNM-mel és az ETI-vel folytatott ásatásokról (Borsa-völgy/Csomafája,⁴⁴ Komolló), Székely Zoltán doktori fokozatának megszerzése körülményeiről, az érvényesülés lehetőségeiről, a kollégákról. De a második bécsi döntés előtti időszakra, a kisebbségi lét nehézségeire, a megalkuvások lehetőségeire („oláh doktorátus akkor nem kellett, mert oláh szempontot kellett volna belevinni”), az idegen impérium alatt is vállalt magyarság nega-

tív következményeire szintén találhatók utalások. („Az oláhoknál sokat vizsgáztam, de akkor mindig úgy mentem, mint ellenséghez.”) A levelekben a „kis magyar világ” ellentmondásai is feltáruulnak. („Az oláh tudta a maga fajtáját nyomni, mi sajnos még mindig ott tartunk, hogy minden formáságnak eleget teszünk-e, csak akkor jöhet a dolog lényege.” „Csehiül állunk, kár, hogy fajmagyar vagyok s nem pápista. No de nem baj, mert az oláh uralom alatt megedződtem.” „Ha még egyszer kisebbségiek leszünk, úgyse dr. Roska marad itt, se a Kar⁴⁵, hanem Székely Zoltán, hogy készítse elő a nebulókat az oláh, esetleg más vizsgára.”)

1942. júniusban a komollói ásatás megszervezése során felmerült nehézségek miatt írt Lászlónak. Sajnálkozva jegyezte meg, hogy az SZNM még nem kapta meg a közgyűjtemény minősítést,⁴⁶ ezért az ETI-től kérték Komollóra László segítségével ásatási engedélyt. A komollói feltárás elmaradása esetére pedig a Borsa-völgyi feltárásokat korábbra ütemezné át. A doktorátusát mindenképpen be akarta fejezni 1942-ben, és ha Komollót nem engedélyezik, akkor ehhez is más témát kérne. (1; 7. ábra.)

1942. szeptemberben elsősorban az említett, Csomafáján tervezett ásatás ügyében írt Lászlónak. A feltárást Méri Istvánnal⁴⁷ közösen szeretne volna végezni, mert mint írta: „a Pistától sokat tanulnék, s a jövőbeni munkánkra nézve össze tudnánk hangolódni.” Kérte Lászlót, járjon közbe, hogy az ETI igazgatója, Tamás Lajos⁴⁸ a szabadságolása ügyében mielőbb írjon a Református Székely Mikó Kollégium igazgatójának. A levelet Hajmáskérről küldte, ahol az Erdélyi Átképző Csoport karpaszományos őrmestereként tartózkodott.⁴⁹ (2.)

⁴³ SZZCSH, *Emlékeim*, 1993.

⁴⁴ A Kolozsvártól északra eső Borsa völgyébe az ETI komplex kutatási programot szervezett. Csomafája (Kolozs megye) római kori polgári objektumának (egy *villa rustica*) feltárása is ennek a részét képezte.

⁴⁵ Az FJTE Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kara.

⁴⁶ Vö. 58. jegyzet. Az ásatási engedélyre Szilágyi János kérdezett rá, ezért tudták egyáltalán beszerezni, utolsó pillanatban. (Lásd *Szilágyi János levele Székely Zoltánnak, 1942. június 3.* – SZÉKELY Zsolt 2020, jelen kötetben.)

⁴⁷ Méri István (Abony, 1911 – Budapest, 1976) restaurátor, régész, a középkori falu kutatásának nemzetközi hírű szaktekinélve. 1932-től az MTM restaurátora, 1934-től ásatásokon is részt vett. 1942-től a kolozsvári Erdélyi Tudományos Intézet segéd-tisztje, 1942–1944 között négy szemesztert végzett az FJTE-n. Érdeklődése Erdélyben a magyar középkori régészet felé fordult. Több ásatáson vett részt Kolozsvárt és a Borsa-völgyben, ezeket részben maga vezette. 1944-ben visszakérült az MTM-be, majd a Teleki Pál Tudományos Intézetben és a jogutódja Kelet-Európai Tudományos Intézet Néptudományi Intézetében dolgozott. Közben befejezte tanulmányait a budapesti egyetemen, 1948-ban a szegedi tudományegyetemen szerzett doktori fokozatot. 1949-től újból az MTM/MNM munkatársa, 1958–1963 között a Középkori Ország vezetője. (MMACS 2002, 599–601.)

⁴⁸ Tamás Lajos (Temesvár, 1904 – Budapest, 1984) nyelvész, az MTA rendes tagja, 1940–1944 között az ETI igazgatója.

⁴⁹ A tanárokat nyáron, a szünidőben behívták katonai kiképzésre. Amint az alábbi Berekméri-idezetből kitűnik, a marosvásárhelyi kiképzőtáborból a tüzéretet Hajmáskérré vitték. Itt tartózkodott Székely Zoltán is, itt kapta később a zászlósi rangot. „A karpaszományos legénység az alapkiképzés után tartalékos tisztképző iskolára került. Ennek két évfolyama volt. Az első évfolyam általában január 1-jétől július végéig tartott, s elméleti, illetve gyakorlati képzésből állt. Ezután csapatszolgálat következett, amelynek során karpaszományos tizedes, illetve szakaszvezetői rangban, mint raj- vagy szakaszparancsnokok tevékenykedtek. Az iskola második évfolyamát, amely október 1. és a következő év februárja között zajlott, a jelöltek fegyvernemeknek megfelelően más-más kiképzőtáborokban, illetve tartalékos tisztképző iskolákban végezték. A gyalogságiakat a helyi laktanyákban, valamint az árkosi, várpalotai és komandói kiképzőtáborokban, a tüzéretet Hajmáskéren, a gazdasági hivatal jelöltjeit Budapesten a Mária Terézia-laktanyában, a híradósokat ugyanott a Károlyi-laktanyában képezték. Az iskola sikeres befejezése után a jelölteket hadapród őrmesterré léptették elő, akik visszatérve alakulataikhoz, szakaszparancsnok-helyettesi, esetleg szakaszparancsnoki beosztást kaptak.” (BEREKMÉRI Árpád Róbert 2005, 158–159.)

A következő levél, amelyet a benne említett, Tamás Lajosnak írt Herepei-levél SZNM-iktatószám alapján 1943. február 18-án írt Székely Zoltán, arról tájékoztatta Lászlót, hogy megírta Roskának: Herepei János⁵⁰ és Tamás Lajos „kötelezvényt adtak” a disszertáció kiadására – a védésnek feltétele volt az előzetes megjelenés. Székely németül is szeretne volna megjelentetni, hiánypótló céllal, figyelembe véve a román tudománypolitika nyugati propagandáját. (3.)

Az 1943. február 27-én írt levélben Székely a doktori fokozat megszerzése körüli bonyodalmakról (szigorlatra készülés, disszertáció elfogadása) számolt be Lászlónak. (4; 6. ábra.)

Az 1943 nyarán írt levélben a tanári állásáról való lemondását és a sepsiszentgyörgyi múzeum igazgatói posztjára kerülésének esélyeit, előmenetelének lehetőségeit fontolgatta. (6; 8. ábra.)

László Gyula a háború után, a Kolozsvárott újonnan alapított magyar tannyelvű Bolyai Egyetem régészeti tanszékének vezetőjeként is tartotta a kapcsolatot Székely Zoltánnal, aki időközben a sepsiszentgyörgyi múzeum igazgató-őre lett. A László Gyula családi hagyatékában található Székely-levelek között egy levelet őriznek ebből az időszakból. Az 1947 márciusában kelt levélben Székely többek között saját tudományos terveiről (ásatások, kiadványok) írt Lászlónak. (7.)

A következő két levél már Budapestre érkezett. Az 1958-ban kelt levél válaszul született László Gyula 10 év levélszünetet követő kérésére, melyben egy fiatal kolléga fakengyel-kutatásához kért adatot. Székely Zoltán a csomafájai római kori villa magyarországi publikálásához kért az alkalmat megragadva segítséget,⁵¹ és beszámolt a bronzkorral, vaskorral, dákokkal, gótokkal és gepidákkal kapcsolatos munkáiról is. (8.)

Az 1975-ben kelt levélben magyarországi tanulmányútját tervezte, és beszámolt az általa feltárt zabolai 12–13. századi temető publikálásával kapcsolatos negatív fejleményekről. A temető régészeti feldolgozása a rendszerváltás után jelenhetett meg, teljes terjedelmében akkor is csak magyarországi szakperiodikában közölte.⁵² (12.)

Székely Zoltán családi hagyatékában található László-levelek

Székely Zoltán családi hagyatékában öt levél őrződött meg László Gyulától.

Az első levélből, amely 1943-ban keletkezett, kitűnik, hogy Székely Zoltán válaszút előtt állt, még mindig nem tudott dönteni a Székely Mikó Kollégium és az SZNM között. László mérlegeli a helyzetet, és rámutat, hogy az akkori magyar tudományos köröknek nagy tervei voltak Székely Zoltánnal, őt szemelték ki a Székelyföld régészének. Múzeumba kerülése nélkül László szerint a régészet területén munkaképtelen az SZNM. László tudta, ha Székely nem megy át főállásba az SZNM-be, a „magyar régészet székelyföldi képviselőjének ügye hosszú-hosszú időre hajótörést szenvedne.” Székely Zoltán végül megfogadta László Gyula tanácsát, és bár időszakonként vállalt még latin órákat a sepsiszentgyörgyi középiskolákban, a háború után végleg átment a múzeum alkalmazásába. Amint ismeretes, élete végéig, a legnehezebb időkben is kitartott az intézet mellett. De ekkor még, a levél születésekor bizonytalan jövő rejtette, hogy hamarosan változik a társadalmi rendszer, az államhatárok, és a múzeum szerepe is átértékelődik. Élete során, magánbeszélgetések alkalmával, amikor gondolatai voltak, amikor támadták, mintegy vigasztalásul, saját magát bátorítva gyakran idézte László Gyula szavait: „*Középiskolai tanár lehet bármelyik jó szándékú ember, tudós azonban születik.*” Ez maradt a szakmai hitvallása. (5.)

Székely Zoltán baráti kapcsolata László Gyulával a háború után sem szakadt meg, bár a kapcsolattartás nagyon megritkult, szakaszosan és hosszú évekre ellehetetlenült. 1949-től nemcsak új társadalmi rendszer, de ismét országhatár is ékelődött közéjük, és az alapvető kölcsönös bizalmatlansággal terhelt magyar–román viszony ismeretében a gyakoribb levelezés megkísérlése is súlyos következményekkel járhatott volna Székelyre, így közvetve intézményére is. László esetében sem volna meglepő annak kimutatása egy majdani kutatással, hogy tudománypolitikai helyzetét mennyiben befolyásolta mindmáig negatívan pl. a határon túlra került székelység általa nem-hogy meg nem tagadott, de éppenséggel kiemeltnek tartott szerepe a magyar őstörténetben. Tudományos munkásságuk eredményeit, egymás publikációit ér-

⁵⁰ Herepei János (Kolozsvár, 1891 – Szeged, 1970) kiemelkedő erdélyi magyar művelődéstörténész. Muzeológus, néprajzkutató, régész, az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvári néprajzi múzeumának, majd 1938 és 1945 között a sepsiszentgyörgyi SZNM-nek az igazgatója. 1947–1950-ben a Tolna megyébe áttelepített bukovinai székelyek között folytatta múzeumszervező tevékenységét, 1961-től nyugdíjazva a szegedi múzeum, budapesti intéz-

mények munkatársa. (MMACS 2002, 367–369.)

⁵¹ A csomafájai római villa rustica anyagát Székely Zoltán 1969-ben, a nagyszabeni Brukenthal Múzeum évkönyvében publikálta, lásd SZÉKELY Zoltán 1969. Az alkalmat adó László Gyula-levelelről lásd még 114. jegyzet.

⁵² SZÉKELY Zoltán 1994, 277–305. A temetőről lásd még SZÉKELY Zsolt 2015, 32–51.

deklódással követték. Egy 1972-ben keltezett levélben László Gyula Székely Zoltánnak a zabolai késő Árpád-kori köznépi temetőben végzett ásatási eredményei iránt érdeklődik. (9; 9. ábra.)

1970 körül a kommunista cenzúra engedett szigorából. 1970-ben tehetett közzé László Gyula is „kettős honfoglalás”-elméletét, és ekkor jelent meg a *Korunk* folyóirat 1973-as évkönyvében Székely Zoltánnak is az a bizonyos, később nagy port felverő tanulmánya,⁵³ amelyre a következő László Gyula-levél is utal, az ELTE Régészeti Intézet fejléces papírjára gépelve. Ugyanakkor hasznos információkat tartalmaz László Gyula művészettörténeti munkájával kapcsolatban is. (10.)

A következő és egyben utolsó – ugyancsak az ELTE Régészeti Intézet fejléces papírjára, írógéppel írt – László Gyula-levél a szerző 1973. évi sepsiszentgyörgyi látogatása (10. ábra) után íródott. Ebben megköszöni Székely Zoltánnak a szíves vendéglátást, és közös terveikről is értesülünk. Arra a bizonyos következő találkozási lehetőségre, a kisvezekényi „szláv symposium”-ra, amelyre László Gyula utal, Székely Zoltánt az akkori román kommunista hatalom már nem engedte ki. A pozsonyi, 1975. szeptemberi kongresszuson sem vehetett részt. A levél hangneme sok mindent elárul a két székely tudós meghitt barátságáról („pálinka ízére még most is emlékszem”). (11.)

Végül egy keltezés nélküli rövid üzenet László Gyulától (11. kép), melynek a háttérben a következő történet áll. Valamikor az 1970-es években egy ismerős hozott be a múzeumba, szakértői véleményt kérni egy ezüst gyűrűt, melynek rajzát Székely Zoltán elküldte egy kis borítékban László Gyulának, kormeghatározás végett.

Rövid válaszát László a boríték belső oldalára írta, amely így hangzik:

„Zoltikám! Esem keresztül a fejemen, de azt ajánlom, nézd meg Рыбаков: *Ремесло Древней Руси*-t,⁵⁴ ott vannak hasonló öntőminták. *Nem avar!* Ölel László Gyuszi”

A boríték hátsó oldalára Székely Zoltán emlékeztetőül felírta, hogy:

„Dr. László Gyula egy[etemi] tanár”

László Gyula és Székely Zoltán barátsága a következő évtizedekben is folytatódott, érdeklődéssel követték egymás tudományos munkásságát, eredményeit és kudarcait. Székely Zoltán nagyra értékelte László Gyula „kettős honfoglalás”-elméletét, ugyanakkor elítélte azt a középmezőnyűt, akik ezért őt támadták. A magyar régészet és az MTA nagy hiányosságának és egyben szegényének tartotta, hogy László Gyulát nem választották be az akadémia tagjai közé.

A két családi hagyatékban fennmaradt levelezés

1.

[Székely Zoltán levele László Gyulának, Sepsiszentgyörgy, 1]942. [június]

Kedves Gyuszi!

Vargha Lászlótól⁵⁵ kaptam levelet. A komollói⁵⁶ ásatásra engedélyt kell kérnünk a Főfelügyelőség útján a Tanácstól,⁵⁷ az nagyon hosszadalmas. Amúzeum mégmindignemközgyűjtemény.⁵⁸ Írtam Szilágyi Jánosnak⁵⁹, hogy a saját vagy a mi nevünkre váltson engedélyt. Ebben nem bízom, nagyon kérlek, hogy az ETI révén nem lehetne kapni engedélyt? Ha embert kellene küldeni

az ETI részéről, akkor küldj valakit. Nagyon szeretném, ha Méri Pistát⁶⁰ küldenéd. Ha a komollói nem sikerül, akkor a Borsa menté⁶¹ hamarabb szeretném megkezdeni. Laci még arról is írt, hogy az ügyem nagyon rosszul áll. Kellene 1-2 erdélyi képviselő, aki a VKM-nél a tanári ügyosztályán közbejárna. Gyuszikám! Csehül állunk, kár, hogy fajmagyar vagyok, s nem pápista. No de nem baj, mert az oláh uralom alatt megedződtem. A doktorátust ez évben, ha török, ha szakad, meg kell csinálnom.⁶² Kérlek szépen, ha Komolló nem sikerül, valami témához juttassatok hozzá. Válaszodat várva, szeretettel ölel,

Zoltán

⁵³ SZÉKELY Zoltán 1973, 219–228.

⁵⁴ РЫБАКОВ, Борис Александрович 1948.

⁵⁵ Vargha László (Gyöngyös, 1904 – Budapest, 1984) építész és néprajzkutató, 1940 után a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségén vállalt jelentős szerepet a múzeumi hálózat fejlesztésében, majd háborús menekítésében. Múzeumigazgatója a Néprajzi Múzeumnak (1947–1949), a miskolci múzeumnak (1950–1953), majd a budapesti műszaki egyetemen tanít (1954–1975). A szentendrei országos szabadtéri néprajzi múzeum megálmodója. (MMACS 2002, 924–925.)

⁵⁶ Lásd 24. jegyzet.

⁵⁷ A KOF, illetve az ezt is magába foglaló Magyar Nemzeti Múzeumnak (mint a VKM alá tartozó autonóm gyűjteményegyetemi szervezetnek) a Tanácsa.

⁵⁸ Az SZNM-et 1942. március 3-án nyilvánította a KOF alá tartozó (saját gyűjtőterületi jogú) gyűjteménynek a VKM, ezt Sepsiszentgyörgyön úgy értették, hogy közgyűjtemény lettek, ásatási

joggal. Június elején azonban kiderült, hogy a helyzet bonyolultabb: Roska pl. még 1942. októberben is vitatta az ETI ásatási jogát is. Csak az FJTE-EMN kettős (Erdélyi Múzeum-Egyesület – FJTE alapú) intézetét és az SZNM-et tekintette (ásatási jogú) közgyűjteménynek Észak-Erdélyben. Ennek formai rendezése az SZNM-et nézve azonban nem sokkal előbb történt meg, a döntő határozatot csak 1942. szeptember 21-én írta alá a kultuszminiszter, az EMN pedig később sem lett valójában közgyűjtemény (mert nem tartozott a KOF alá). Az ETI-nek azért volt mégis nagyobb (tkp. politikai) mozgásteret, mert nemcsak a VKM (vagy éppenséggel annak is alárendelt KOF) alá tartozott, hanem egyben a miniszterelnöki hivatal háttérintézete volt. (HEREPEI János 2004, 38, 90.)

⁵⁹ Lásd 20. jegyzet.

⁶⁰ Lásd 47. jegyzet.

⁶¹ Csomafája. Vö. 44. jegyzet.

⁶² A katolikus lobbicsoportokat eszerint eredményesebbnek vélte,

2.

[Székely Zoltán levele László Gyulának, Hajmáskér] 1942. szeptember 19.

Kedves Gyuszi!

Méri Pista írt az ásatásról, szeretném megcsinálni valahogy. Mi innen 25-én megyünk el, legkésőbb 28-án Szentgyörgyön lesznek civilben. Most egy levélben a Református Székely Mikó Kollégium igazgatójától, Demeter Bélától⁶³ kérek okt. 15-ig szabadságot. Így szept. 30-án fel tudok menni Kolozsvárra, s másnap meg tudom kezdeni az ásatást.⁶⁴ Nagyon szeretném Pistával elvégezni ezt az ásatást. Ezért kérek szépen, Tamás igazgató úr⁶⁵ írjon egy hivatalos levelet a Kollégiumba az igazgató úrnak, hogy ez nagyon fontos, adjanak szabadságot. Ezt erre rögtön megadják, egyben sürgős választ adjanak, hogy Méri Pista az előkészületeket meg tudja tenni. Én már most hivatkozom a Tamás igazgató úr levelére a kéresemben. A Pistától sokat tanulnék, s a jövőbeni munkánkra nézve össze tudnánk hangolódni. Ne haragudj, hogy kéréssel terhellek, de Te inkább tudsz beszélni. Tudnék beszélni ezenkívül a doktorátusra vonatkozóan Roskával is.

Szeretettel ölel,
Zoltán.

Székely Zoltán karpaszományos őrmester,
Hajmáskér, Erdélyi Átképző Csoport.⁶⁶

3.

[Székely Zoltán levele László Gyulának, Sepsiszentgyörgy, 1943. február 18. vagy közvetlen előtte]

Kedves Gyuszi!

Leveled megkaptam, s nagyon szépen köszönöm, hogy a dolgomat olyan nagyon a szíveden viseled. Írtam Roskának levelet, hogy a Karnak tegyen ajánlatot. Nem mondtalak, az egész doktorátus nem ér annyit, hogy rosszat mondjak Rólád. Azt írtam, Herepei⁶⁷ és Tamás kötelezvényt adnak, hogy a munkát kiadják. Herepei máma ír Tamás igazgatónak, az általad megfogalmazott módon. Nagyon örvendének, ha németül megjelenne. Okai: Bukarestben a *Dacia* '41-es kötetében C. Daicovicium kitér a Székelyföldre, mindent kiadott otrombán,⁶⁸ erre én mindenre

tudományos kutatás alapján megfeleltem.⁶⁹ Én nem félek, szándékom nincs meghátrálni, igenis minden eszközzel nekik meg kell felelni. Egyik gyűlésünkön, a legutóbbin szóba került, va-gonszámra szállítják ki a propagandaanyagot német közönségnek. A „*Hitlerische Zeitung*” Daicovicium megállapításait közli [a *Dácia*ból,⁷⁰ arra Novák Jóska⁷¹, Roska Márton nem fog tudni megfelelni, azonban én meg fogok tudni, velük éltem, ismerem a módszereiket, bűnös könnyelműség hagyni a dolgot. Nem kérem, de követelem, hogy a jövő nyáron nekem önálló kutatási területet adjanak. Gondolok a limes Hargita melletti vonalára (Baróti táborra⁷²). A háborúnak vége lesz, akármelyik győz, Erdélyért harcolnunk kell, de nem így, '940 óta a Te ásatásodon⁷³ kívül és a komollóin kívül semmi se történt. Paulovics⁷⁴ megal-kuszik, nekem mondta, hogy ő jó barátságban van C. Daicoviciummal s a többiekkel.⁷⁵ Ez nem megoldás, ő sohase fog merni a román kérdéshez úgy hozzányúlni, mint mi, erdélyiek. Egyébként annyi marhaságot kellett megtanulnom ősrégészetből, hogy egészen hülye vagyok, az vigasztal, hogy nem magamért teszem, hanem egy cél érdekében. Gyuszikám, még egyszer köszönöm a szívességedet, kérek kíséred figyelemmel a dolgot...

Szeretettel ölel,
Zoltán.

Ui. Pistát köszöntöm szeretettel.

4.

[Székely Zoltán levele László Gyulának, Sepsiszentgyörgy] 1943. február 27.

Kedves Gyuszi!

Máma írt Roska, nagyon kedvesen, ő körömszakadtig védett, a Kar⁷⁷ hivatkozott arra, hogy a múlt évi határozat szerint kéziratból nem lehet doktorálni. Úgy gondolom, Roska iránti ellenszenvből történt az egész.

Bizonyos szempontból jó, mert félévi lezárással sok időt töltöttem, s nem mondhattam azt, hogy tanulnom kell. A múzeumban is a napi 4 órát kidolgozom, napi 5 órás tanításom mellett. Ez elég nehéz.

Egy szempontból nem, félek, hogy Takács⁷⁸ és Ivánka⁷⁹ a szóbelin reám jön. Ezt megtehetik. Az oláhoknál sokat vizsgáztam, de akkor mindig úgy mentem, mint ellenséghez.

bár maga a kormányzó és az erdélyi politikusok többsége is protestáns volt. Az elképzelés az volt, hogy a minisztérium nevezze ki múzeumi (tudományos személynzeti) szolgálattételre rendelt állami tanárrá, ennek volt feltétele a doktorátus is. Az erdélyi képviselőkkel való lobbizás, legalábbis első körben aztán rosszul sült el: 1942. április 29-én a székely Mester Miklós (Rugonfalva, 1906 – Budapest, 1989, későbbi igazságügyi államtitkár) imrédista (ellenzéki) képviselőként interpellálta a kultuszminisztert, amit kormányoldalról inkább rossz néven vettek. (HEREPEI János 2004, 40.)

⁶³ Demeter Béla (Zalatna, 1881 – Szekszárd, 1964) a Református Székely Mikó Kollégium magyar-latin szakos tanára (1907-től), igazgatója (1936-tól 1942-es nyugdíjazásáig). 1944-ben a Tolna megyei Kakasdon telepedett le. (DEMETER Lajos 2013, 141.)

⁶⁴ Ugyancsak a csomafájai (Kolozs megye) ásatásról van szó.

⁶⁵ Tamás Lajos ETI-igazgató. Lásd 48. jegyzet.

⁶⁶ Vö. 49. jegyzet.

⁶⁷ Lásd 50. jegyzet.

⁶⁸ DAICOVICIU, Constantin 1941, 318–321. (a Székelyföldről). Ezen belül Komollóról lásd Uo., 320–321.

⁶⁹ Már mint a disszertációjában.

⁷⁰ A *Dacia* folyóiratnak berlini terjesztője volt: a Walter de Gruyter & Co. Könnyen szemlélhette bármilyen náci sajtó.

⁷¹ Novák József (Nyírmada, 1910 – Budapest, 1986) latin-történelem szakos tanár, régész, 1941–1944-ben az FJTE tanársegéd-

je, majd adjunktusa, emellett ENM-gyakornok, 1946–1951-ben szekszárdi múzeumigazgató, majd dombóvári tanár, tanfelügyelő, végül 1958-tól 1980-as nyugdíjazásáig a Népművelési Intézet munkatársa. (MMACS 2002, 659.)

⁷² A limes udvarhelyszéki szakaszát még 1942-ben bejárta Paulovics (lásd alább). A baróti római tábor megásása bekerült az 1943-as és az 1944-es SZNM-munkatervbe is, 1944. augusztus 1-jén Székely ki is szállt Barótra dokumentálódni (HEREPEI 2004, 98, 116, 130–131), de a táborhely mindmáig megásatlan.

⁷³ A kolozsvári Zápolya utcai honfoglalás kori temető feltárása.

⁷⁴ Paulovics István (Izsa, 1892 – Budapest, 1952) elsősorban római koros régész, 1914-től múzeumi szakember, 1936–1938-ban az MTM igazgató-őre, majd pécsi, végül debreceni egyetemi tanár. (MMACS 2002, 689.)

⁷⁵ Daicovicium a PPTE-n kezdte egyetemi tanulmányait, jól tudott magyarul, ismerünk olyan magyar egyetemi professzort, akinek a Doberdón is katonatársa volt. Vö. 35. jegyzet.

⁷⁶ A levél keltezésében az évszám 1942-nek olvasható, de egyértelműen 1943-ról van szó (Székely már megírta az 1942-ben feldolgozott komollói anyagból a disszertációját; az említett kolozsvári március 7-i dátum 1943-ban esik vasárnapra).

⁷⁷ Lásd 25. és 45. jegyzet.

⁷⁸ Lásd 31. jegyzet.

⁷⁹ Lásd 26. jegyzet.

Mert őszintén mondom – nincs kedvem tanulni. Mindig lelkiismeretesen készültem, de viszont nem vártam, hogy ha az ETI és az SZNM garanciát vállal,⁸⁰ ez elő fog fordulni. Ferenczi⁸¹ Daicovicu⁸², Panaitescu⁸³ két oldalas dolgozatával, amit Háromszéken egyszer látott, doktorrá avatták. 1939-ben Daicovicu azt mondta, hogy Háromszék rómaiságát a meglévő anyagok alapján csináljam meg, doktorrá fogad. Andrieşescu⁸⁴ bukaresti tanár szintén könnyen ledoktoráltatott volna. Nem magamért kell a dr., hanem azért, hogy a múzeumban dolgozni tudjak. Az oláh doktorátus akkor nem kellett, mert oláh szempontot kellett volna belevinni. Ha nem szégyellném, hidd el, abbahagynám az egész dolgot. Az oláh tudta a maga fajtáját nyomni, mi sajnos még mindig ott tartunk, hogy minden formáságnak eleget teszünk-e, csak akkor jöhet a dolog lényege. Ha nem lennék KMT⁸⁵-tag, rég abbahagytam volna a dolgot. De így végigcsinálom. A jövő vasárnap 7-én fel fogok menni, hétfőn és kedden fogok beszélni Ivánkával s Takáccsal. Vasárnap szeretnék veled is találkozni. Más nincs hátra, meg kell szerezni a 100 példányt, azért kérlek szépen, amennyiben másolatban áll, légy olyan kedves, s csináld meg, hogy az a 100 különnyomat készüljön el. M[é]ri Pista írta, hogy kifogásolta a titkár, hogy a művészettörténet ókori részét kértem, vajon Erdély sorsa azon dől-e el, hogy Kokinkína idoloit⁸⁶ tudom bemagolva, vagy azt hozom ki, hogy Réty-Eresztevényen honfoglalás kori település volt?⁸⁷ Az óskori archeológiát is olyan marhaságnak tartom, hogy még egyszer nem fognék neki. Te sem olvastad azt a két könyvet, én meg áttanulmányoztam. Most egy hétig ügyse csinálok semmit, ha még egyszer kisebbségiek leszünk, úgyse dr. Roska marad itt, se a Kar, hanem Székely Zoltán, hogy készítse elő a nebulókat az oláh, esetleg más vizsgára. Most egy kicsit dühös vagyok, de a jövő hétig lecsillapodok, s újból nekifekszem a dolgoknak. A jövő vasárnapi viszontlátásig,

Szeretettel ölel,
Zoltán

Ui. Valószínű hétfőn megyek.

5.

[László Gyula Székely Zoltánnak] Kolozsvár,
1943. május 4.

Kedves Zoltán Komám^{88!}

Disszertációd ügye igen jól halad, amint arról alább Méri Pista beszámol majd. A magam részéről csak annyit, hogy akár mennyire nem látod célját, hogy olyan dolgokat tanuljál meg, aminek később nem veszed hasznát, tedd meg. Látom ugyanis itt a helyzetet. Nem rajtad akarnak ütni azzal, hogy alaposan megfaggatnak, hanem R. úron⁸⁹. Az azonban biztos, hogy objektív emberek, tehát a tudást elismerik. Én fogok még T. Z.-nal⁹⁰ és I. E.-vel⁹¹ beszélni, amelyben leírom neked helyzetet és feladatot fontosságát.

Nem ezért ragadtam azonban „tollat”. Másról van szó, s engedjed meg, hogy kertelés nélküli őszinteséggel írjak Neked. A Kultuszminisztériumból⁹² azt az értesítést kaptam, hogy az Egyházkerületen⁹³ keresztül leírtak Szentgyörgyre, s megkérdezték a Kollégiumot⁹⁴, hogy hajlandó-e átengedni Téged a Múzeumnak⁹⁵, vagy pedig hajlandó-e óraszámodat úgy csökkenteni, hogy a Múzeumba is bejárhassál.

Most tehát döntened kell, s e döntéshez szeretnék Neked néhány adalékkal szolgálni. Most adva van a nagy helyzet, ha ezt nem használjuk ki, akkor örökre tanár maradsz. A Kultusz[minisztérium]nak állandóan rágtuk a fülét Herepeivel, Vita Sándorral⁹⁶ és László Dezsővel⁹⁷ együtt, hogy múzeumba kerülésed nélkül a régészet területén munkaképtelen a[z] SZNM. Mármost ha megessék az, hogy a tanári státus mellett döntesz, akkor egyszer s mindenkorra lehetetlenné teszed számunkra azt, hogy múzeumba kerülésed érdekében megmozdulhassunk, mert a fejünkhöz fogják vágni, hogy hiszen volt alkalmunk, s akkor nem ment. Ez lenne még a kisebb baj, mi elégszer szenvedtünk hajótörést a közügy érdekében ahhoz, hogy ne érintsen végzetesen egy újabb hajótörés. A nagyobb baj az lenne, hogy a magyar régészet székelyföldi képviselőjének ügye hosszú-hosszú időre hajótörést szenvedne. Mert ha neked lehetővé teszik, hogy kevés óraszámod mellett bejárhassál, akkor ezzel ők azt hiszik, hogy a dolog el van intézve. Pedig a dolog egyáltalán nincs elintézve. Fegyelmi hatóságod továbbra is a Kollégium marad. Ásatásra csak nyári szünidőben mehetsz. Magadnak nem jut idő

⁸⁰ Védésre csak a megjelent disszertációval állhatott, ez az ETI és az SZNM közös kiadásában jelent meg (SZÉKELY Zoltán 1943), és a Kar nem fogadott el kiváltásaként egy tőlük kapott „in print” igazolást. Vö. a levél első mondata.

⁸¹ Lásd 7. jegyzet.

⁸² Lásd 31. jegyzet.

⁸³ Emil Panatiescu (Cudalbi, 1885 – Róma, 1958) román régész, 1929-től 1932-ig a kolozsvári ókortörténeti tanszék vezetője.

⁸⁴ Ioan Andrieşescu (Iaşi, 1888 – Bukarest, 1944) román régész, 1928-tól a Román Akadémia tagja. Vasile Párvannal együtt a román régészeti iskola alapítója.

⁸⁵ Talán a Népies Irodalmi Társaság erdélyi magyar elitképzésének kollegistáival kapcsolatos tagság.

⁸⁶ Kokinkína a Francia Indokína gyarmat része volt (a mai Vietnamban déli harmada); *Idolum* = bálvány. Itt persze képletesen értendő: a világ észleléseinek művészettörténete.

⁸⁷ Eresztevény ma a kézdizségi Maksa (Moacşa, Kovászna megye) része, de eredetileg sepsiszéki település volt, mint a szomszédos Réty. Az SZNM László Gyulával készült itt ellenőrző ásatást végzettni a honfoglalás korinak tartott, Zádogos-tetői sírlelőhely környékén, de végül csak egy terepbejárásra-dokumentálódásra kísérhette el ide 1943-ban Herepei.

⁸⁸ Csak képletesen érve (nem voltak keresztkomák).

⁸⁹ Roskán.

⁹⁰ Felvinczi Takács Zoltán, lásd 31. jegyzet.

⁹¹ Ivánka Endre, lásd 26. jegyzet.

⁹² A VKM.

⁹³ Erdélyi Református Egyházkerület (a kolozsvári református püspökség).

⁹⁴ A Református Székely Mikó Kollégium.

⁹⁵ A Székely Nemzeti Múzeum 1942-ben közgyűjteményi státust nyert, és míg eddig tudományos munkáját egy 1890-es kétoldalú szerződés alapján a Székely Mikó Kollégium tanárai látták el, tiszteletbeli múzeumőrökként, 1942-től személyzetet kezd nekik finanszírozni a VKM költségvetéséből a Magyar Nemzeti Múzeum (mint gyűjteményegyetemi szervezet, vö. 56. jegyzet).

⁹⁶ Vita Sándor (Nagyszeben, 1904 – Budapest, 1993) erdélyi magyar közgazdász, közgazdasági szakíró, szerkesztő. 1940–1944 között az *Ellenzék* igazgatója; az Erdélyi Párt behívott képviselője a magyar országgyűlésben. (RMIL, 5/2, 1178–1179.)

⁹⁷ László Dezső (Sepsiszentgyörgy, 1904 – Kolozsvár, 1973) református lelkész, társadalomtudományi és egyházi szakíró, kisebbségideológus, az *Erdélyi Fiatalok* stb. szerkesztője. Az SZNM igazgatóőre régész László Ferenc (1873–1925) fia. 1941–1944 között a magyar országgyűlésben képviselő. (MMACS 2002, 545–546.)

az önképzésre, s lassan megmosolyogni való provinciális ember leszel, mint az öreg Csallány bácsi⁹⁸ vagy annyian mások. Hiába van tehetség, ez nem elég. A tudományban igen sok keserves munka kell ahhoz, hogy a tehetség eljusson az alkotáshoz. Sokat kell olvasni, külföldre menni, állandóan az anyag közvetlen közelében élni, stb. stb. Egy s(----) két nyeregben ülni nem lehet.

A Múzeumnak tehát lóttek abban az esetben, ha nem használod fel ezt a szépen és hosszú erőfeszítésekkel számodra kidolgozott alkalmat. De nemcsak a múzeumnak fellegette be, hanem Neked egyénileg is a lassú elköpás lesz a sorsod. Hiába gondolod, most esetleg, hogy megtudod Te azt így is csinálni, mert nem fogod tudni megtenni azt, hogy mindkét kötelességedet egyformán ellássad. Az életnek ilyen döntő perceiben, amikor egyetlen szavadtól nemcsak saját sorsod függ, hanem szeretett népünk nagy tömegének, a székelységnek is bizonyos mértékig sorskérdése az, hogy vállalod-e a feladatot vagy nem, nehéz választás előtt állasz. Nem hiszem egy percre sem, hogy választásodban – amely hangsúlyozom, szinte az egész életre szól – anyagi természetű érvek befolyásoljanak. Hiszen egy-egy hosszabb ásatás, továbbá a dolgozatok tiszteletdíja még akkor is messze túlszárnyalja a tanári fizetést, ha a IX. fizetési osztályba,⁹⁹ a múzeumi státusba esetleg hátrább kerülnél, mint ahogy most a tanári státusban vagy. Azután meg ne feledd, hogy mint múzeumi ember külföldi utazásokhoz, ösztöndíjakhoz stb. hors concours¹⁰⁰ jutsz, ami önképzésed szempontjából óriási előny. Egyetlenegy elfogadható okot látnék én csak arra, hogy most ne a Múzeum mellett döntsél: ha nem érzel magadban elég erőt és képességet arra, hogy a tudományos pályán kiválót alkossál. Eddigi magatartásodból azonban úgy látom, hogy ez a hivatástudat megvan benned, s bízol erőidben. Az nem lehet ok, hogy a tanítás fennakad. Mondjad meg a Kollégiumnak, hogy illő tiszteletdíj mellett vállalkozol arra, hogy amíg nem kapnak helyetted tanárt, addig ellátod alacsony óraszámmal a katedrát.

Egy dolog kétségtelen előttem, s azt hiszem Te is így gondolkozol: a magyarságnak a múzeumban sokkal nagyobb szolgálatot tehetsz, mint az iskolában. Középszkolai tanár lehet bármelyik jó szándékú ember, tudós azonban születik. Ha tehát bízol abban, hogy a vállalt feladatot el tudod látni, s így hasznára lehetsz fajtáknak, akkor minden erődöt és befolyásodat vessd közbe, hogy átkerüljél a Múzeumba. Ebben, ha megengeded, én is segítségre lehetek mind az Egyháznál, mind pedig a Kultuszban. Természetesen akkor is melletted maradunk, ha a tanári pálya mellett döntesz, de nem tagadom, hogy kissé keserű szájjal, arra gondolva, hogy egy feladatot félig vállalni rosszabb, mint egészen elutasítani. Ha ugyanis teljesen elutasítanád, akkor volna arra remény, hogy valaki mást, egy derék magyar fiút neveljünk múzeumotok számára. Ha félig vállalod, akkor betöltöd a helyet, de a munkát elvégezni nem tudhatod, s így neked is rossz érzés, a múzeumnak is felemás állapot, s főként a székelységnek semmi haszon nem születik ebből.

Így hát, Zoltán lelkem, nehéz elhatározásod előtt lekierőt és emelkedett szemléletet kívánok Neked. Akárhogyan döntesz, légy szíves értesítsél, mert nem szeretném azt, hogy miközben Te már esetleg az elutasítás vagy a félmegoldás mellett döntöt-

tél, mi tovább zaklassuk a Miniszter urat¹⁰¹, aki joggal vehetné a szemünkre, hogy mi hiába akarjuk, s öbenne is hiába van meg a jó szándék, ha az, akitől a kérdés megoldása függ, habozik. Ezt a nagy diplomáciai fiaskót szeretném elkerülni, nem önzésből, hidd el, hanem azért, hogy nehegy útját vágjuk vele annak, ha a jövőben valamit keresztül akarunk vinni valamilyen más téren, az ügyosztály a szemünkbe vigyorogjon.

Szeretettel ölel
Gyuzsi

[Alatta Méri István kézzel írott sorai:]

Kedves Zoltán!

Disszertációd szövegét kiszedték. Ma korrektúrázom. Neked majd csak tördelt szöveget fogok küldeni, hogy ha valamit még bele akarsz írni, megtehesd. Légy tehát nyugodt, e téren minden rendben van.

Szeretettel ölel:
Pista

6.

[Székely Zoltán levele László Gyulának, Sepsiszentgyörgy] 1943. június 3.

Kedves Gyuzsi!

Tudomásomra jutott, hogy le kell mondjak az igazgatótanácsnál, ezt meg kell tegyem, s akkor sem püspök, sem az igazgatótanács vissza nem fog tartani. Mielőtt beadnám a lemondásomat, kérlek szépen írd meg nekem, hogy mik a kilátásaim. Mert beadom a lemondást – július, augusztus –, szeptember elején már állás nélkül vagyok, s megtörténhetik, hogy seholse leszek kinevezve. A másik fontos kérdés pedig a fizetési osztály.¹⁰² Ezt sokat beszéltük Herepei János bátyámmal. Mint tanárt, ha le nem ütnek áldozati évként négy évet, – már rég a VIII. fizetési osztályba neveztek volna ki. Így is nagyon kevés választott el, az automatikus előrehaladásunk folytán itt hamar elérem. A másik kérdés pedig: ha IX-be neveznek, én Balassa Iván¹⁰³ után jönnék. Mint rendes tanár 7 évi szolgálat után ez egyáltalán nem konvenialna. Másik pedig az, hogy Herepei ha nyugdíjba megy, még – szerinte – 5 éve van, kineveztetése folytán Iván lenne a direktor. Nekem semmi kifogásom ellene nincs, nagyon jó barátom, de a Székely Nemzeti Múzeum tradíció szerint csak székely lehet. Ne gondold, hogy nekem hiúsági kérdés, távol áll ez tőlem, de itt már a környéken nagyon sokat hallunk arról, hogy ez se székely, az se székely, mit keresnek akkor a Székely Nemzeti Múzeumnál. Az igazgatóválasztmányba be se kerülhet más, csak székely.¹⁰⁴ Herepeinél ki tudtuk paszirozni (sic!) azzal, hogy a fél lába székely.¹⁰⁵ A másik meg, amit már írtam, az, hogy itt úgyis megmaradnánk egy fizetési osztályban hosszú évekig, tehát a minisztérium nem fog károsulni, ha a VIII-ba nevez ki engem. Ha valami biztosat tudsz, akkor légy szíves írd meg, hogy adjam be a lemondásomat az igazgatótanácsnak. Pistától kaptam egy hosszú levelet, közbe én is írtam, s elküldtem az okmányaimat, valószínű, hogy már a példányokkal együtt be is adta. Most várom, hogy mikor hívnak be. Leveled várva, szeretettel ölel:

Zoltán

⁹⁸ Csallány Gábor (Tamási, 1871 – Budapest, 1945) magyar régész, a szentesi múzeum alapító igazgatója. (MMACS 2002, 150.)

⁹⁹ A korabeli egységes állami bértábla fizetési osztályai. IX. osztályba pl. a múzeumok segédőrei tartoztak, VII–VIII-ba a múzeumőrök, és a VII. (amúgy igazgató-őri, tehát osztályvezetői) fizetési osztállyal már járhatott igazgatói cím is.

¹⁰⁰ Versenyen kívül, soron kívül.

¹⁰¹ Szinyei Merse Jenő (Budapest, 1888 – Budapest, 1957) valóság- és közoktatásügyi miniszter.

¹⁰² Lásd 99. jegyzet.

¹⁰³ Balassa Iván (Báránd, 1917 – Budapest, 2002) néprajztudós, a Néprajzi Múzeum főigazgatója (1950–1956), a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatója (1956–1961), az MTA és több külföldi akadémia tagja, könyvtárnyi szakpublikáció szerzője, szerkesztője. 1941–1944-ben az SZNM néprajzos múzeumőre.

¹⁰⁴ Nem volt ilyen formai kitétel, de az alapszabályzat szerint önmagát kiegészítő (alapítványi) igazgatóválasztmány természetesen helyi érdekeket képviselt.

¹⁰⁵ Bod Péter (Felsőcsernáton, 1712 – Magyarigen, 1769) leszámazottja volt.

7.

[Székely Zoltán levele László Gyulának, Sepsiszentgyörgy, 1]1947. március 20.

Kedves Gyuszi!

Elsősorban is hálás köszönetemet fejezem ki, hogy dolgozatomat átnézted.¹⁰⁶ A kinyomtatott példányokat megkaptad-e? Köszönöm szépen a küldött könyvet, őszintén szólva, nagy élvezettel olvastam. Nestor¹⁰⁷ írt, a futásfalvi dolgozatom a *Daciában* kb. 2 hónap múlva fog megjelenni, kapok 25 különnyomatot, fogok küldeni. Szilágyi János dolgozatát, *Budapest Régiségei* c. kötetet az *Erdélyi Múzeumban* szeretném ismertetni. Mi a véleményed? Sepsiszentgyörgy történetét akarom ez évben megírni – az ásatásom is belefoglalva, a honfoglalás korig. A kliséit (fényképeket) táblákban felküldtem a Keresztes-nyomdának, egy pár jobb módú egyén fizetné az árát. Összeállítottam a zetelaki anyagot is, rajzokat is, szintén közadakozásból akarom megcsinálni a Székely Nemzeti Múzeum számára.¹⁰⁸ Arra kérek, hogy a csomafájai ásatást, ha lehetne, az ETI útján adassuk ki.¹⁰⁹ A táblákat megcsinálom, a rajzokat kellene, hogy Méri Pista megcsinálja.

Kós Karsci a füle botját se mozdítja.¹¹⁰ Az ideai ásatási programom a következő: a húsvéti vakáción Barátoson ásatok a diákokkal, majd Oltszemen a nyáron, egy újabb telep került elő Sepsiszentgyörgyön hullámvonalas kerámiával, amit meg szeretnék oldani. A nyáron meg az énlaki castrumot akarom megásni a keresztúri, udvarhelyi diákokkal. Ez nagy, de szép feladat lesz. Remélem az eredmény ki fog elégíteni. Anyagi támogatást a múzeumtól nemigen várhatok, mert nincs pénz. Alföldi, esetleg Nestor – gondolom – ki is adná.¹¹¹ A kedvem egyáltalán nem ment el a dologtól, s minél nehezebb, annál nagyobb erővel fogok hozzá. Salamon Feri¹¹² viszi ezt a levelet, kérek azokra a dolgokra, amire Feri útján fogok választ kérni, jól megfontoltan adj utasításokat. A Karsci fülét se ártana egy kicsit megfogni. Szeretném, ha alkalmad lenne, vagy nekem, hogy őszintén sok

dolgot megbeszéljünk. Nem tartottam magam nagy embernek vagy politikusnak, de az idő mindenben engem igazolt. Most se akarok világot se nagy pozíciót elfoglalni, de a jövőt komoly, realisan kell nézni, nem ideálmussal. Leveled s utasításod várva, őszinte barátsággal ölel,

Zoltán.

Ui. A kályhacsempe rendben van, de az égetéses urnatemetkezéshez mit szólsz? Ez csak római lehet, nem középkori.¹¹³

8.

[Székely Zoltán levele László Gyulának] Sepsiszentgyörgy, 1958. febr. 26.

Kedves Gyuszi

Tíz év után örömkönyveket ejtve olvastuk hosszú leveledet,¹¹⁴ s nagyon meghatódtunk, hogy mi is eszedbe jutottunk. Összetévesztetted a fakengyeleket, illetőleg múzeumunkat valami más múzeummal, mert nálunk csak egyetlenegy fakengyel volt, s az is elpusztult. A meglévő fanyergék pedig mind kengyel nélküliek, s általában vaskengyellel voltak ellátva. Bármikor, bármilyen szívességre kértek, készségesen állunk rendelkezésükre. Volna egy szerény kérdésem és kérésem, amennyiben feldolgoznám a csomafájai villa nálam lévő anyagát, és kijuttatnám Hozzátok, Ti pótolnátok az alaprajzzal, elhelyezné-e valamelyik magyarországi folyóiratban?¹¹⁵ Párducz Miskával¹¹⁶ történt megbeszélésem alapján a Magyar Autonóm Tartomány dákkori anyagát készítem térképpel, amit szintén ott szeretnék elhelyezni. Jelenleg Erdély bronzkorán dolgozom, továbbá Erdély egy részének Hallstatt-korát készítem kronológiai szempontból, a gótokat pedig a hamburgi kongresszusra. Két nyáron Udvarhely megyében (sic!), Kisgalambfalván gepida települést ástam, ebben az évben is ezt szeretném folytatni.¹¹⁷ Ezek a terveim, amennyiben érdekelnének. Várom a választ.

Annával¹¹⁸ együtt szeretettel ölelünk:
Zoltán, Anna

¹⁰⁶ SZÉKELY Zoltán 1946.

¹⁰⁷ Ion Nestor (Focşani, 1905 – Botoşani, 1974), 1928–1932 közötti berlini és marburgi szakosodás után Marburgban régészetből, néprajzból és filozófiából doktorált vezető román régész, 1925-től a bukaresti Muzeul Național de Antichități munkatársa, 1947–1951-ben igazgatója, 1945-től bukaresti egyetemi tanár, a Román Akadémia levelező tagja. A Székely Nemzeti Múzeummal már a két világháború között is kapcsolatban állt, Székely Zoltán szakmai védője az 1950-es évektől, akivel baráti kapcsolatot ápolt. (SZÉKELY Zoltán 1973a, 237–238.)

¹⁰⁸ A futásfalvi lelet közlését lásd SZÉKELY Zoltán 1948a; a Szilágyi-recenziót lásd Uő 1947a (vö. SZILÁGYI János 1946 – az 1945-ös *Budapest Régiségei*, XIV. kötetből valószínűleg ugyancsak az ő két dolgozatát recenzálta volna, de erre végül nem került sor); Sepsiszentgyörgy történetét lásd SZÉKELY Zoltán 1948; a zetelaki anyagot lásd Uő 1949.

¹⁰⁹ Vö. 51. jegyzet.

¹¹⁰ Kós Károly, Dr. (Sztána, 1919 – Kolozsvár, 1996) néprajzkutató, muzeológus, az MTA külső tagja. Apja, Kós Károly (Temesvár, 1883 – Kolozsvár, 1977), az SZNM épületeinek tervezője, az intézmény munkatársa középiskolába a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumba járatta. Dr. Kós Károly 1945-től a Bolyai Egyetemen oktatott, ezzel párhuzamosan az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos örekeként a néprajzi tárat, az Erdélyi Kárpát-Egyesületben pedig a fényképtárat gondozta. 1951-től 1979-es nyugdíjazásáig a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettes osztályvezetője. (MMACS 2002, 497.) Nem sikerült tisztázni, mire gondolt a levélben Székely.

¹¹¹ Múzeumi jelentése szerint *Nagyborosnyón* és Oltszemen ástott a húsvéti szünetben, Énlakán pedig augusztus–szeptemberben. Előbbiek eredményeit publikálni próbálta az *Erdélyi Múzeumban* (BOÉR Hunor 2004, 211, 216, 220), ott azonban csak egy ugyanekkori *kisborosnyói* ásatása jelent meg (SZÉKELY Zoltán 1947). A sepsiszentgyörgyi, 1947. márciusi új leletekről lásd SZÉKELY Zoltán 1948, 36.

¹¹² Salamon Ferenc András (1909, Köhalom – 1991, Sepsiszentgyörgy), katolikus pap, később sepsiszentgyörgyi tanár.

¹¹³ Vö. 106. jegyzet. (Az említett leletekről lásd SZÉKELY Zoltán 1946, 32.)

¹¹⁴ László Gyula rövid üzenetében mindössze egy fiatal kolléga fakengyel-kutatásához kért adatot.

¹¹⁵ Vö. 51. jegyzet.

¹¹⁶ Párducz Mihály (Fehértemplom, 1908 – Budapest, 1974) régész, egyetemi tanár, 1945–1959 között – kisebb megszakításokkal – az MTM/MNM régészeti osztályának vezetője volt. 1946-ban címzetes nyilvános rendkívüli tanár, 1960–1974 között az MTA Régészeti Kutató Csoportja népvándorlás kori részlegének vezetőjeként dolgozott. (MMACS 2002, 683–684.)

¹¹⁷ A MAT dákkori anyagát lásd SZÉKELY Zoltán 1959. A többihez vö. BOÉR Hunor – GAGYI József 2005, 567–568, 50. jegyzet.

¹¹⁸ Fadgyas Anna (Sepsiszentgyörgy, 1906 – Sepsiszentgyörgy, 1983), 1924-től a múzeum titkárnője, egy idő után tudományos segédzsemlézet státusban – a legrégebb munkatárs. (MMACS 2002, 247.)

9.

[László Gyula levele Székely Zoltánnak]
B[uda]p[est] [1]972. május 30.

Kedves Barátom!

1) Kiss Atillának¹¹⁹ visszaérkezésem után nyomban írtam, kértem, hogy a szöveget juttassa el hozzám részre,¹²⁰ de választ eddig nem kaptam.

2) Gy. Gyurkával¹²¹ csak telefonon tudtam beszélni, mert mindketten betegek vagyunk, s sem én nem tudtam hozzá elmenni, sem ő hozzám.

Zabolai ásátásaid¹²² nagyon érdeklik, s a következőket kérdezi:

1. Mi a kezdőpont?

2. Találtál-e „S” végű hajkarikát?

3. Templom körüli temetkezés, vagy sírmező?

Neki is tetszik az a feltevés, hogy ezek Moldovába távozott magyarok.

Ha ő is rendbe jön, összeállítja részre néhány újabb munkáját, én pedig megpróbálom azt neked eljuttatni. A folyó menti vándorlásokról írt tanulmányát¹²³ valakivel leküldte neked, azt sem kaptad meg?

3) Árvay Jóskától¹²⁴ hallom, hogy kéziratomból Bözödinél¹²⁵ került meg. Írok neki, hogy küldje vissza.

Szívélyesen üdvözlök

Igaz híved

László Gyula

10.

[László Gyula Székely Zoltánnak, Budapest]
1973. március 22.

Kedves Zoltán!

A Kriterion kiadó (București) felkért, hogy írjak bevezető tanulmányt Nagy Imre rajzai elé.¹²⁶ Így meg kellene néznie Múzeumotokban lévő rajzait, képeit is. Április 10–11–12. táján (még nem tudom pontosan, mikor) meglátogatnám a Múzeumot. Úgy-e lesz lehetőségem a rajzok tanulmányozására. Ha nem jó a dátum, írj, akkor sajnos el kell tekintenem anyagotoktól. A múlt évben éppen csak átutazóban voltam,¹²⁷ s ezért nem tudtam megnézni a régen látott Múzeumot és a régi kedves kollégákat.

Szeretettel ölel

László Gyula

Ui. Tanulmányod a *Korunk évkönyv*ben nagyon jó, egyet-érték Bodor Gyurkával¹²⁸ néhány kérdésben. Mindegy, fontos, hogy a tényanyag szólaljon meg.

[Címzés:] Dr. Székely Zoltán akadémikus¹²⁹ múzeumigazgató úrnak, Sepsiszentgyörgy, Múzeum

[Feladó címe:] 1054 Budapest V. Alkotmány u. 20., I. 5.

11.

[László Gyula Székely Zoltánnak, Budapest]

1973. május 27.

Kedves Zoltán!

1) Szeretném megköszönni, hogy olyan szívesen fogadtál hosszú idő után, másnap, amikor el akartam köszönni, sajnos hiába kerestelek, elszóltított a kötelesség. Én alaposan megnézhettem Nagy Imre ott lévő képeit – hiszen emlékezel, úgy-e, emiatt kellett lemennem hozzátok –¹³⁰ úgyhogy nélküled is eredményes munkát végezhettem.

2) Megismertem Kolozsvárott egy igen értelmes fiatal embert, azt, aki könyvemről írt a *Korunk*ban, Pászka Imrét,¹³¹ mintha azt mondta volna – nem emlékezem pontosan – hogy szeretne hozzád kerülni, ha így van, fogadd őt szeretettel. Szakdolgozata (Bodor Andrásnál¹³²), „Mithrasz kultusza Dáciában és Pannóniában” is tiszta régészet, melletted pedig belejönne a gyakorlatba is!

3) Remélem, találkozunk most Vezekényben, Nyitra felett – a szláv symposionon, s akkor szóban is megköszönöm rövid, de szíves vendéglátásodat (pálinka ízére még most is emlékszem).

Hát ég áldjon, Zoltán, munkatársaidat is

szeretettel üdvözlöm

László Gyula

[Címzés:] Dr. Székely Zoltán múzeumigazgató, akadémikus úrnak, Sepsiszentgyörgy, Múzeum

12.

[Székely Zoltán levele László Gyulának,
Sepsiszentgyörgy] 1975. szeptember 15.

Kedves Gyuszi!

A könyveket, amit küldtél, megkaptam, gratulálok és köszönöm. Sajnos a kongresszuson nem tudtam részt venni.¹³³ Gerevich Laci¹³⁴ [19]71-ben Szegeden megígérte, hogy kapok egy meg-

¹¹⁹ Kiss Attila (Brassó, 1939 – Budapest, 1999) régész. 1962-ben az ELTE-n szerzett régész oklevelet, 1965-ben doktorált. 1962–1973 között a pécsi Janus Pannonius Múzeum muzeológusa, majd 1973-tól az MNM Régészeti Osztályának tudományos munkatársa, 1984-től haláláig tudományos főmunkatársa. (MMACS 2002, 467–468.)

¹²⁰ Nem sikerült azonosítani, mire gondoltak.

¹²¹ Györfly György (Szucság, 1917 – Budapest, 2000) történész, az MTA rendes tagja. A PPTE-n végzett, 1940-tól a budapesti egyetemi könyvtárban, majd a Teleki Pál Tudományos Intézet Történettudományi Intézetében dolgozott. A TPPI jogutódja Kelet-Európai Tudományos Intézet alá tartozó Néptudományi Intézetnek, tehát Méri Istvánnak 1945–1949-ben igazgatója volt. Az MTA Történettudományi Intézetéből ment nyugdíjba 1988-ban. (MNL, 2, 373.)

¹²² A 12–13. századi zabolai magyar köznépi temető. Vö. 37. jegyzet.

¹²³ GYÖRFFY György 1970.

¹²⁴ Lásd 40. jegyzet.

¹²⁵ Bözödi György (Bözöd, 1913 – Budakeszi, 1989) magyar író, szociográfus, történész.

¹²⁶ Nagy Imre (Csikszögöd, 1893 – Csíkszereda, 1976) festőmű-

vész, 1929-ben a Csíki Székely Múzeum társalapítója, az államosításig az SZNM vezetőségi tagja, munkatársa. 1942. októberben László Gyula és Székely Zoltán együtt keresték fel, múzeumi kiszállás keretében. Az 1972-es látogatás ürügye kiadványt lásd NAGY Imre 1973. (MMACS 2004, 639.)

¹²⁷ Vö. az előző, 1972. május 30-i levélben említett „visszaérkezés”.

¹²⁸ Bodor György (Kézdivásárhely, 1904 – Budapest, 1976) ügyvéd, történelmi, kisebbségpolitikai, néprajzi tanulmányok szerzője. Érintett nézeteit lásd a posztumusz BODOR György 2003, 138.

¹²⁹ Székely Zoltánt 1970-ben választották az Academia de Științe Sociale și Politice (Társadalmi és Politikai Tudományok Akadémiája) levelező tagjává. (LÁSZLÓ Attila 2013, 118.)

¹³⁰ Az alibire való figyelmeztetés.

¹³¹ Pászka Imre (Kézdivásárhely, 1949), magyar szociológus, egyetemi tanár.

¹³² Bodor András (Magyarszovát, 1915 – Kolozsvár, 1999) történész, műfordító, egyetemi tanár.

¹³³ A pozsonyi, III. Nemzetközi Szláv Régészeti Kongresszus (1975. szeptember 7–14.) épp akkor ért véget.

¹³⁴ Gerevich László (Budapest, 1911 – Budapest, 1997) Kosuth-díjas régész, művészettörténész, az MTA tagja. Kiemelkedő

hívást tanulmányútra Magyarországra. Szeretnék kimenni, az anyagi alapot hogy ott biztosítsák! Beadtam ide is a kérvényt, ha itt elintéződné, akkor azt megírom. Nincs semmi nagy reményességem. A z-i temető egyelőre nem fog megjelenni.¹³⁵ A fiam¹³⁶ K[olozs]várt a II. évet rója a történelmen és az archaeológián. Jó volna, ha hírt kapnék, hogy tudtok-e valamit csinálni.

Ölel

Székely Zoltán

[Címzés:] Budapest Alkotmány utca 20. vagy az Eötvös Loránd Tudományegyetem régészeti katedra

Köszönetnyilvánítás

Itt szeretnénk megköszönni az SZNM Herepei-korszakbeli levelesládáját feldolgozó Csáki Árpád segítségét a levelezés kronológiájának pontosításában és a múzeum ekkori közgyűjteményi státusát illetően.

M. Lezsák Gabriella – Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Magyar Őstörténeti Témacsoport, Budapest, Tóth Kálmán u. 4., H-1097; lezsakgabi@gmail.com

Székely Zoltán – Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közigazgatási Intézet kihelyezett tagozata, Sepsiszentgyörgy, Stadion u. 14., RO-520050; szekely.zsolt@fspac.ro

Levéltári források

László Gyula családi hagyatéka, Budapest (LGYCSH)

– Fülep Ferenc: *Véleményezés László Gyula egyetemi egyetemi oktatói tevékenysége tárgyában*, 1953

– László Gyula: *Pro memoria. A Bolyai Egyetem régészeti tanszékének 1949. évben történő ellátása ügyében*, Kolozsvár, 1949. július 18. Szegedi Tudományegyetem Levéltára (SZTE Lvt.)

– Ferenc József Tudományegyetem Bölcsész- Nyelv- és Történettudományi Kar, Kolozsvár (FJTE BNYTK) iratanyaga Székely Nemzeti Múzeum, Könyvtár, Sepsiszentgyörgy (SZNM, K)

– *Az Erdélyi Tudományos Intézet 1943–1944. évi jelentései*, Kolozsvár (sokszorosított gépiratok; ETIJ 1943–1944)

Székely Zoltán családi hagyatéka, Sepsiszentgyörgy (SZZCSH)

– Székely Zoltán: *Emlékeim*, 1993

Irodalom

EIR = *Enciclopedia Istoriografiei Româneşti* (coord. ştiinţ. Ştefan Ştefănescu), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

ETIJ 1942 = *A Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet kebelében működő Erdélyi Tudományos Intézet jelentése az 1942. évről*, Kolozsvár, 1943.

ETIJ 1943 = *A Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet kebelében működő Erdélyi Tudományos Intézet jelentése az 1943. évről*, Kolozsvár, 1944.

MÉL, III = *Magyar Életrajzi Lexikon*, III, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.

MMACS = *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok* (főszerk. Bodó Sándor – Viga Gyula), Tarsoly Kiadó – Pulszky Társaság, Budapest, 2002.

MNL, 2 = *Magyar Néprajzi Lexikon*, 2, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

RML, 5/2 = *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, 5/2, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár–Bukarest, 2010.

*

BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke

2001 *László Gyula 1910–1998 – Emlékkönyv* (szerk. Balassa Iván – László Emőke), Budapest.

BENKŐ Elek

2012 László Gyula kolozsvári éve, középkori régészeti és művészettörténeti munkássága, *Korunk*, 2012/2, 70–74.

BEREKMÉRI Árpád Róbert

2005 A marosvásárhelyi 27. székely könnyű hadosztály története a megalakulástól 1944 szeptemberéig, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2005/1–2, 152–188.

BOÉR Hunor

2004 A Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei, 1945–1955, *Acta (Siculica)* 2003/3, 161–295.

2012 Egy román államként is magyar tudományos intézet kiteljesítője – Székely Zoltán és múzeuma, in: SZÉKELY Zoltán, 2012, 11–35.

szerepe volt a budai vár második világháborút követő régészeti feltárásában. 1950-től 1961-ig a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója. 1958-tól 1981-ig az MTA Régészeti Kutatócsoportjának (később Intézetének) első igazgatója. (MMACS 2002,

309–310.)

¹³⁵ Lásd 122. jegyzet. Vö. 37. jegyzet.

¹³⁶ A társközlő Székely Zoltán.

BOÉR HUNOR – GAGYI József

2005 Ideológusok és szakemberek, in: *Autonóm magyarok?* (szerk. Bárdi Nándor), Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 509–571.

DAICOVICIU, Constantin

1941 Neue Mitteilungen aus Dazien (Funde und Einzeluntersuchungen), *Dacia*, VII–VIII (1937–1940), 299–336.

HEREPEI János

2004 A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944, *Acta (Siculica)* 2003/3, 37–132.

FODOR István

2001 László Gyula, a régész, in: BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke 2001, 147–270.

2018 *Magyar régészek a háborús Kijevben. Fettich Nándor kijevi naplója és László Gyula naplótöredéke*, Budapest.

GYÖRFFY György

1970 A honfoglaló magyarok települési rendjéről, *Archaeologiai Értesítő*, 1970, 191–242.

KICSI Sándor

1995 *Kísérő sorok Csutak Vilmos: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára, Sepsiszentgyörgy 1929 című reprint kiadvány mellé*, Castor és Pollux Könyvkiadó, Budapest. [A hasonmás kiadás füzetmelléklete; lásd még in: SZÉKELY Zsolt 2012, 39–40.]

LÁSZLÓ Attila

2013 Székely Zoltán, a régész, *Acta Siculica 2012–2013*, 117–125.

LÁZOK János – VINCZE Gábor

1998 *Erdély magyar egyeteme 1944–1949, 2, Dokumentumok 1945–1949* (szerk. Lázok János – Vincze Gábor), Marosvásárhely.

M. LEZSÁK Gabriella

2014 László Gyula életműve egy évforduló apropóján, *Életünk*, 2014/11, 57–74.

2017 „Ott békültem ki magammal és a sorssal...” László Gyula kolozsvári évei (1940–1949) a tudomány és a haza szolgálatában, *Erdélyi Múzeum*, 2017/1, 168–182.

MIKECS László

1944 *Új erdélyi tudomány. Jegyzetek az Erdélyi Tudományos Intézet működéséhez (Erdélyi Tudományos Füzetek 190.)*, Kolozsvár.

NAGY Imre

1973 *Kétszáz rajz* (elősz. László Gyula), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

РЫБАКОВ, Борис Александрович

1948 *Ремесло Древней Руси*, Академия Наук СССР, Москва.

SZÉKELY Zoltán

1943 *A komollói erődített tábor. Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1942. évi ásatásáról*, Erdélyi Tudományos Intézet – Székely Nemzeti Múzeum, Kolozsvár.

1945 *Adatok a Székelyföld népvándorlaskorához*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.

1946 *Jegyzetek Dácia történetéhez. Notices sur l'histoire de la Dacie (A Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai, 5)*, Sepsiszentgyörgy.

1947 A kisborosnyói La-Téne-kori vár, *Erdélyi Múzeum*, 1947, 130–131.

1947a Dácia újabb régészeti irodalmához, *Erdélyi Múzeum*, 1947, 131–133.

1948 *Sepsiszentgyörgy története a középkor végéig (A Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai, 6)*, Sepsiszentgyörgy.

1948a Le trésor de Alungeni, *Dacia*, XI–XII (1945–1947), 105–114.

1949 *Zetevára. Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1946. évi ásatásáról (A Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai, 7)*, Sepsiszentgyörgy.

1959 A korai vaskor hatása a dákok anyagi műveltségére, *Archaeologiai Értesítő*, 1959, 61–62.

1969 Villa rustica romană de la Ciunăfaia, *Studii și Comunicări*, Sibiu, XV, 155–184.

1973 Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben, *Korunk Évkönyve 1973*, Kolozsvár, 219–228.

1973a Ion Nestor (1905–1974), [Aluta, V] *Tanulmányok és közlemények*, 1973, 237–238.

1994 A zabolai (Zábala, Románia) kora középkori temető, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 1993–1994, 277–305.

2001 A petőfalvi (Székelypetőfalva/Peteni, Románia) korai középkori temető, *Tisicum*, 197–220.

SZÉKELY Zsolt

2012 *Emlékkönyv Székely Zoltán születésének 100. évfordulójára* (szerk. Székely Zsolt), Sepsiszentgyörgy.

2015 *Régészeti kutatások az orbaiszéki Zabolán*, Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság, Zábala–Kolozsvár.

2019 László Gyula és Székely Zoltán barátsága, in: „*Elődeim kezét fogom hát, az ő munkájukat folytatom*” – *Emlékkötet László Gyula halálának 20. évfordulójára*, Budapest, László Gyula Intézet, 7–28.

SZILÁGYI János

1946 *A dáciai erődrendszer helyőrségei és a katonai téglabélyegek (Diss. Pan., Ser. II., No. 21.)*, Budapest.

VITA Sándor

2015 *Erdélyi gazdaság, Erdélyi politika. Tanulmányok, cikkek, dokumentumok (1933–1946)* (szerk. Sárándi Tamás), Kolozsvár.

TAMÁS Lajos

1941 Az Erdélyi Tudományos Intézet, in: *Erdély magyar egyeteme*, Kolozsvár, 409–416.

„Dragă Cumetre!”
Correspondența dintre Gyula László și Zoltán Székely
(Rezumat)

Prietenia arheologilor Gyula László și Zoltán Székely se reflectă și în corespondența lor, păstrată în cele două familii. Amândoi s-au născut secui transilvăneni. Viața lor a evoluat diferit în condițiile istoriei maghiare din sec. al XX-lea: Zoltán Székely a rămas în meleagurile natale și după 1945, devenind aici director al Muzeului Național Secuiesc, timp ce Gyula László și-a continuat activitatea după 1949 în Ungaria postbelică, fiind considerat de mulți „arheologul națiunii”. Cu toate că au fost despărțiți de o frontieră de stat, prietenia lor a durat toată viața: au rămas sprijin unul pentru celălalt atât în problemele personale-profesionale, cât și în viața academică. Correspondența lui Gyula László se găsește în custodia fiului său Zoltán László, în locuința parentală din Budapesta, iar corespondența lui Zoltán Székely este îngrijită la Sfântu Gheorghe de fiul său Zsolt Székely, arheolog ca și tatăl lui. În moștenirea László se găsesc opt scrisori din partea lui Székely, în moștenirea lui Székely alte cinci scrisori, scrise de László. Correspondența oglindește nu numai relația personală a celor doi savanți, dar ne introduce și în problemele științifice ale vremii, prezentându-ne ars poetica individuală și națională a celor doi.

The Correspondence between Gyula László and Zoltán Székely
(Abstract)

Their letters, preserved by their respective families, give testimony of a friendship between the two archeologists Gyula László and Zoltán Székely. Both of them were born to Székely parents in Transylvania, their course of life, however, was shaped differently by the tragical 20th century history of the Hungarians: Zoltán Székely stayed in his native Székelyföld even after its second annexation by Romania in 1945, becoming the director of the Székely National Museum, whereas after 1949 Gyula László chose to pursue a career in the “rump homeland” as its “National Archaeologist”. Despite a state border separating them, their friendship survived throughout their lifetime: they supported each other in personal, professional and academic matters alike. Gyula László’s heritage, kept in his Budapest house, has his son, Zoltán László as its caretaker. Székely Zoltán’s correspondence, together with the additional valuable materials of the family heritage can be found in the Sepsiszentgyörgy home of his son, Zsolt Székely, who is also an archaeologist. The László Heritage contains eight surviving letters from Zoltán Székely, while in the Székely Heritage five letters from Gyula László are available. The correspondence gives an insight into the personal relationship of the two scientists, as well as into their individual and national ars poeticas and the problems that were of academic interest at the time.

1. ábra László Gyula a szárszói találkozón 1943 augusztusában

2. ábra László Gyula kolozsvári tudóstársaival, barátaival 1945–1949 között

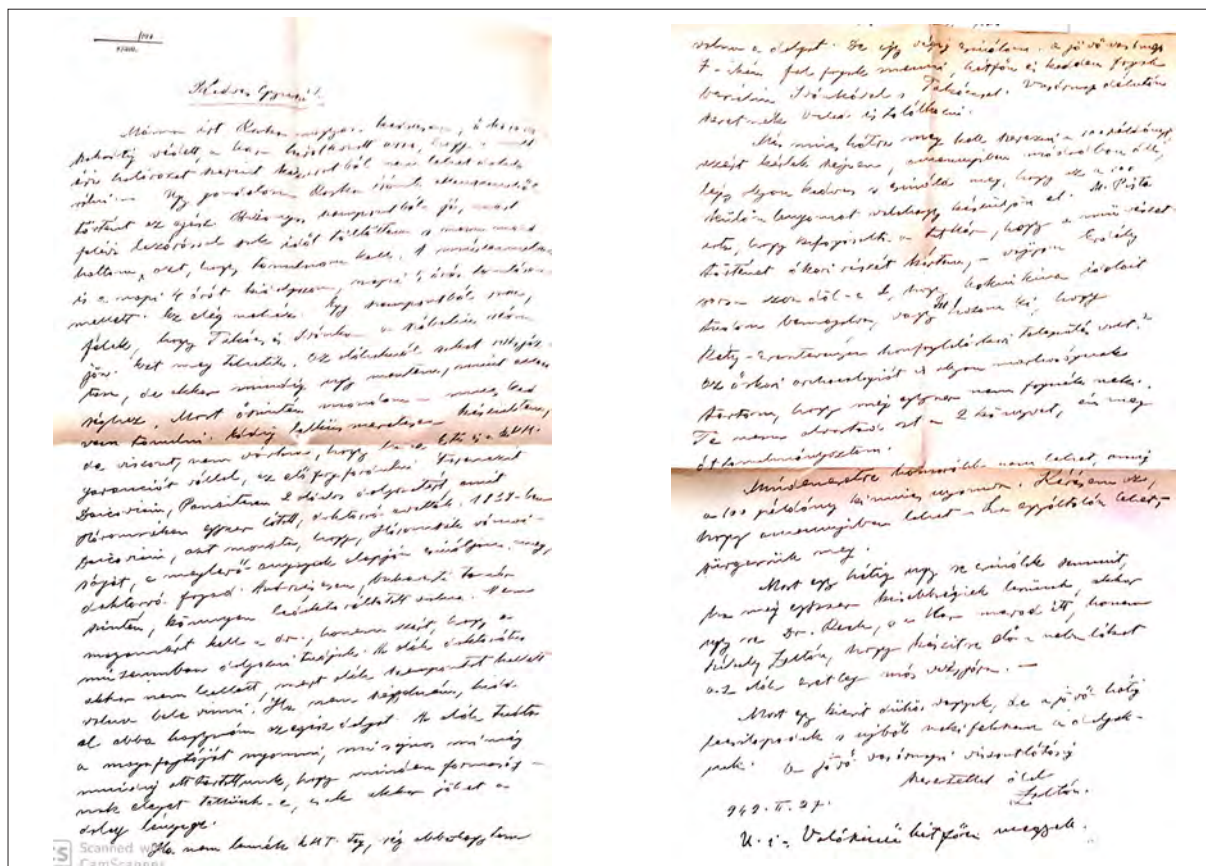
3. ábra Egyetemi óra 1958 tavaszán. Jobb felől Kolba Judit, Kiss Attila és László Gyula

4. ábra A Székely Nemzeti Múzeum munkatársai köszöntik az igazgatót, Székely Zoltánt születésnapja alkalmából a 80-as évek elején

5. ábra Székely Zoltán Torja-várának ásatásán, Coroi Artur társaságában, 1980-ban

6. ábra Székely Zoltán kézírásos levele László Gyulának (1942. február 27.)

Hedem lesz a lom!

1) Kicsi átállásról kérem a
útdi nyolcórás írtam, kérem
hogy a nyugati juttassa el hozzá
néhány, de négyzet eddig
nem írtam.

2) Gy. Gyulával csak kérem
húsdaráló leírásai, mert
mindkétben leírás és végül
a szám és nem húsdaráló
húsdaráló leírásai, sem ő
húsdaráló.

Találai leírásai nagyon
széles körű a 9. részben

Kérdések:

- 1) Mi a kezdőpont?
- 2) Találai-e "S" végű leírásai?
- 3) Templom leírásai leírásai?

Mind a kért a a kért
leírás, amit mondani kérem
megad.

Ha ő is leírásai, az
leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai

leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai

3) Arany leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai

leírásai leírásai leírásai
leírásai leírásai leírásai

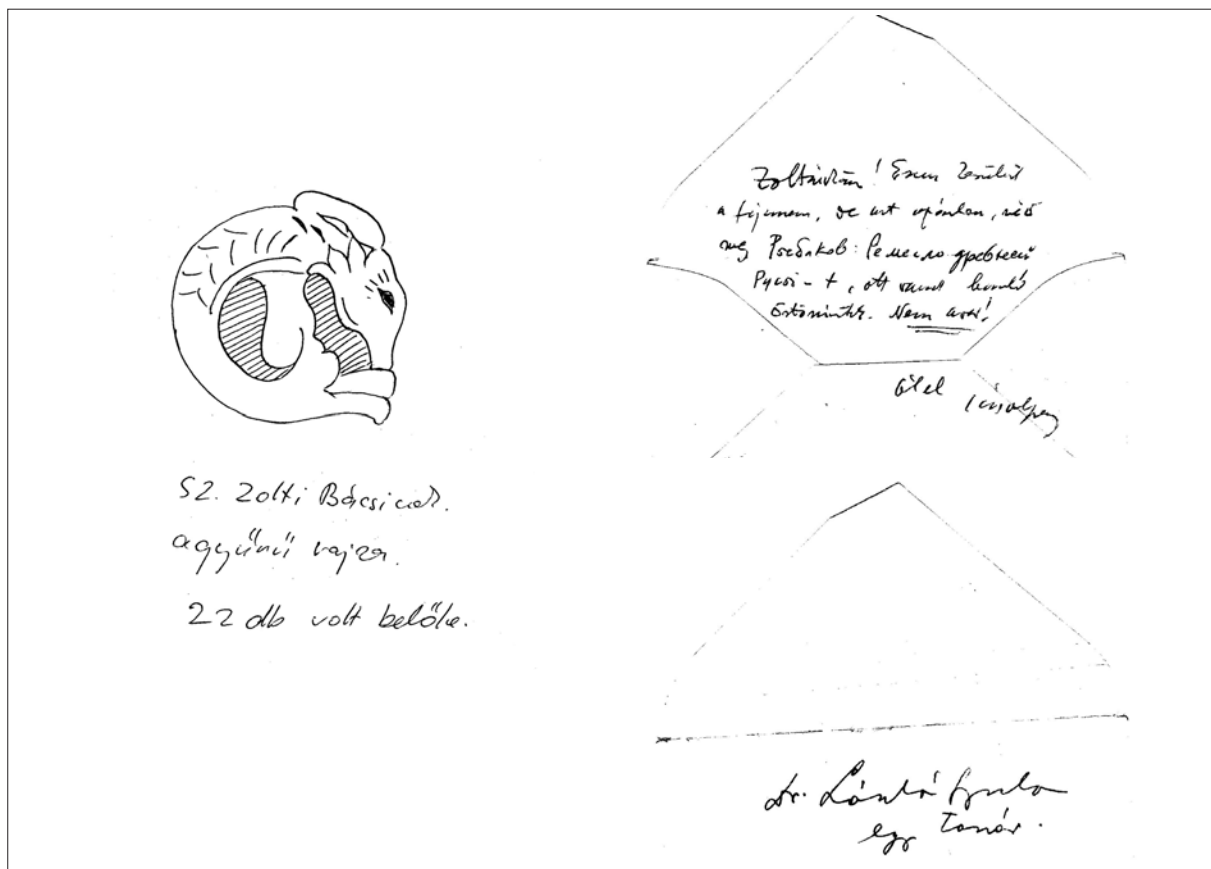
leírásai

Pp 972 v.30

9. ábra László Gyula kézírásos levele Székely Zoltánnak (1972. május 30.)

10. ábra László Gyula 1973-as látogatása a Székely Nemzeti Múzeumban

11. ábra László Gyula kézírásos levele Székely Zoltánnak (1970-es évek)

